

Województwo
Śląskie

Załącznik do uchwały
nr 800/19/VII/2024
Zarządu Województwa Śląskiego
z dnia 1.08.2024 r.

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2022–2025 ZA LATA 2022–2023

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	5
2. Ocena realizacji celów programu	6
CEL STRATEGICZNY I. KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU WOJEWÓDZTWA	
Cel operacyjny I.1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa	
2.1. Ewidencje zabytków	6
2.1.1. Gminna ewidencja zabytków (GEZ)	6
2.1.2. Wojewódzka ewidencja zabytków	7
2.2. Ochrona zabytków	9
2.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków	9
2.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii	11
2.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego	12
2.2.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy	13
2.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody	14
2.3. Badania w zakresie zasobów zabytkowych województwa i ich konserwacji	19
2.3.1. Działalność badawcza	19
2.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków	21
Cel operacyjny I.2. Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa	
2.4. Zarządzanie zabytkami	23
2.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym	23
2.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)	28
2.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego	28
2.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja z wykorzystaniem zabytków	31
Cel operacyjny I.3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze	
2.5. Rewaloryzacja i adaptacja zabytków	36
2.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach	36
2.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami	38

CEL STRATEGICZNY II. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Cel operacyjny II.1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach (promowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami)

2.6. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach	49
2.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	49
2.6.2. Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach	52

Cel operacyjny II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

2.7. Aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz opieki nad zabytkami	55
2.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami	55
2.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków	56
2.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu	57
3. Aneks: Zadania gmin i powiatów z zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	62

1. WSTĘP

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022–2025, zwany dalej programem, przyjęty został uchwałą nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z 25 kwietnia 2022 r. w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025.

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. 2022, poz. 840 z późniejszymi zmianami) zwanej dalej ustawą. Zgodnie z cytowaną ustawą Zarząd Województwa Śląskiego ma obowiązek sporządzić sprawozdanie ze stanu realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i przedstawić je Sejmikowi Województwa Śląskiego w cyklu dwuletnim. Każdorazowo sprawozdanie to powinno być przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Instytucją prowadzącą monitoring programu jest Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego (wcześniej Instytut Myśli Polskiej im. Wojciecha Korfańskiego) Dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego. Dane do monitoringu uzyskiwane są z następujących źródeł:

- bezpośrednio z gmin, miast na prawach powiatów i powiatów (na ankiety wysłane w styczniu 2024 roku do 148 gmin odpowiedziało 120 gmin tj. 81%, na 19 miast na prawach powiatu odpowiedziało 17 tj. 89%, na 17 powiatów ziemskich odpowiedziało 13 jednostek tj. 76%);
- ze stron internetowych województwa, powiatów, gmin i innych;
- z urzędów (Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach i inne);
- z uczelni, organizacji pozarządowych itd.

Wdrażanie programu odbywa się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową. Program jest realizowany w środowisku kształtowanym przez ustalenia i wytyczne rządowych oraz regionalnych dokumentów strategicznych i planistycznych, sektorowych programów operacyjnych oraz Regionalnego Programu Operacyjnego dla województwa śląskiego na lata 2021–2027 rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu.

2. OCENA REALIZACJI PROGRAMU

CEL STRATEGICZNY I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

CEL OPERACYJNY I.1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

2.1. EWIDENCJE ZABYTEKÓW

Podstawowym narzędziem katalogującym zabytki z terenu województwa śląskiego są gminne i wojewódzka ewidencje zabytków. Obowiązek tworzenia takich ewidencji nakłada na wójtów, burmistrzów, prezydentów miast oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków art. 22 ustawy. Ewidencje zabytków są dokumentami otwartymi, na bieżąco korygowanymi i uzupełnianymi na podstawie wyników ciągłego procesu badawczego i weryfikującego stan zabytków na terenie województwa. Zabytki odpowiednio do swojej wartości (lokalnej, regionalnej, krajowej, międzynarodowej) obejmowane są odpowiednią formą ochrony wynikającą z przepisów ustawy.

2.1.1. Gminna ewidencja zabytków (GEZ)

Gminną ewidencję zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy prowadzi wójt, burmistrz, prezydent miasta (art. 22 ust. 4 ustawy). Zgodnie z art. 22 ust. 5 ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Włączenie zabytku do ewidencji nie jest formą ochrony, jednakże zasady ochrony tych obiektów określa się w planach zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego – art. 54.1 pkt 2b i decyzjach o warunkach zabudowy – art. 54.1 pkt 2b w związku z art. 64 ust. 1, ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz.U. 2023, poz. 977 z późniejszymi zmianami). Dodatkowo w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. 2023, poz. 682 z późniejszymi zmianami).

Gminna ewidencja zabytków jest podstawowym elementem rozpoznania zasobu zabytkowego w gminie i podstawą do podejmowania przez gminę dalszych zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Jest jednym z materiałów wejściowych do opracowania m.in. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego czy programu opieki nad zabytkami.

Na 167 gmin i miast na prawach powiatu, na ankietę odpowiedziało 120 jednostek. Analiza ankiet wskazuje, że w stosunku do roku 2021 nieznacznie zwiększyła się liczba gmin posiadających gminną ewidencję zabytków, wyraźnie zmniejszyła się liczba gmin opracowujących ten dokument oraz nieznacznie zwiększyła liczba jednostek deklarujących brak GEZ. Według danych około 5% gmin nie posiada gminnej ewidencji zabytków (stan na koniec 2023 roku).

Zestawienie 1. Liczba gmin i miast na prawach powiatu posiadających gminną ewidencję zabytków w latach 2017, 2019, 2023¹

Liczba gmin i miast na prawach powiatu	2017	2019	2021	2023
posiadających gminną ewidencję zabytków	101	103	119	120
opracowujących gminną ewidencję zabytków	25	21	22	6
nie posiadających gminnej ewidencji zabytków	15	8	3	6
Brak danych	26	35	23	35
Ogólna liczba gmin i miast na prawach powiatu – 167				

Powiaty ziemskie

Powiaty ziemskie, zgodnie z ustawą nie są zobligowane do tworzenia powiatowych ewidencji zabytków, jednak mogą posiadać spisy zabytków położonych na terenie powiatu włączonych do gminnych ewidencji zabytków. W latach 2015 i 2017 takie spisy posiadało 7 powiatów, w 2019 roku 8 powiatów zadeklarowało posiadanie spisu zabytków, w roku 2021 ich liczba się nie zmieniła. W 2023 roku 7 poinformowało w ankietach o istnieniu spisu zabytków w powiecie – prowadzonych jeszcze przed 2022 rokiem.

2.1.2. Wojewódzka ewidencja zabytków

Wojewódzka ewidencja zabytków to zgodnie z art. 22.2 ustawy zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Liczba kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości i ruchomych w archiwum Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach stale rośnie. Na koniec 2009 było ich 4259, na koniec 2013 już 6106. W roku 2015 roku w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków znajdowało się już 6971, a na koniec 2017 r – 7210. W końcu kolejnego okresu sprawozdawczego w 2019 roku kart było już 7340, a w końcu 2021 roku – 8 769 kart. Na końcu aktualnego okresu sprawozdawczego 2022–2023 liczba kart to 10 244 dla zabytków nieruchomości i zabytków ruchomych. W zestawieniu nie ujmowano kart ewidencyjnych dla zabytków archeologicznych, których w 2022 roku wykonano 51, a w 2023 r. – 18.

W roku 2022 z ewidencji zabytków wyłączono 28 kart zabytków nieruchomości, 19 kart zabytków nieruchomości, w 2023 roku 27 kart zabytków nieruchomości i 15 kart zabytków ruchomych. Nie dokonano wyłączenia żadnej karty dla zabytku archeologicznego w wymienionym okresie.

¹ Dane uzyskane na podstawie badań ankietowych dla gmin i miast na prawach powiatu prowadzonych przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

Zestawienie 2. Liczba kart ewidencyjnych zabytków wykonanych na zlecenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach²

Liczba kart ewidencyjnych	2009 liczba bazowa	2010– 2013	2014– 2015	2016– 2017	2018– 2019	2020– 2021	2022	2023	Razem 2022– 2023
dla zabytków nieruchomych	b.d.	383	357	9	20	1 406	432	251	683
dla zabytków ruchomych	b.d.	1 454	508	230	110	23	424	368	792
Razem	4 269	1 837	865	239	130	1 429	856	619	1 475
Ogólna liczba kart	4 269	6 106	6 971	7 210	7 340	8 769	10 244		

² Dane uzyskane od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: ŚWKZ).

2.2. OCHRONA ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą (art.7) w Polsce istnieją następujące formy ochrony zabytków nieruchomych. Są to:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa³,
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W określonych przypadkach ochrona obiektów o wartościach kulturowych uwzględniona jest jeszcze w przepisach ustawy o ochronie przyrody.

2.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome mogą być wpisane do rejestru zabytków oznaczonego symbolem „A” (zabytki nieruchome) lub symbolem „C” (zabytki archeologiczne)⁴. Wojewódzki konserwator zabytków wpisuje zabytek do odpowiedniego rejestru, wydając decyzję na podstawie przepisów ustawy.

Na terenie województwa śląskiego na koniec 2023 roku na podstawie decyzji Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do rejestru zabytków wpisanych było 5 016 zabytków nieruchomych, 7 991 zabytków ruchomych i 245 zabytków archeologicznych.

W latach 2022–2023 Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał 138 decyzji o wpisie zabytku do rejestru, w tym 98 decyzji dotyczyło wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, 39 wpisu do rejestru zabytków ruchomych i 1 – wpisu do rejestru zabytków archeologicznych. W tym samym czasie z rejestru skreślono 2 obiekty nieruchome i 63 ruchome, które utraciły wartość zabytkową. Oznacza to, że na terenie województwa wolno, ale sukcesywnie rośnie liczba zabytków chronionych przez wpis do rejestru zabytków.

---

³ Na Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzoną przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wpisuje się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome nie są objęte programem opieki nad zabytkami.

⁴ Do rejestru oznaczonego symbolem „B” wpisywane są zabytki ruchome. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome nie są objęte programem opieki nad zabytkami.

Zestawienie 3. Liczba zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych i skreślonych z rejestru w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁵

Liczba	2014 – 2017	2018– 2019	2020– 2021	2022– 2023	Łączna na koniec 2023 r.
zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	98	47	199	255	5 016
zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków	264	288	70	201	7 991
zabytków nieruchomych skreślonych z rejestru zabytków	11	2	17	2	
Zabytków ruchomych skreślonych z rejestru zabytków				63	

Zestawienie 4. Liczba decyzji o wpisaniu i skreśleniu zabytków nieruchomych i ruchomych z rejestru zabytków w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁶

Liczba wydanych decyzji	2014– 2017	2018– 2019	2020 – 2021	2022– 2023	Łączna na koniec 2023 r.
o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych	37	46	93	98	2527
o wpisie do rejestru zabytków ruchomych	79	56	19	39	379
o skreśleniu z rejestru zabytków nieruchomych	b.d.	b.d.	b.d.	2	
o skreśleniu z rejestru zabytków ruchomych	b.d.	b.d.	b.d.	1	

⁵ Dane uzyskane od ŚWKZ.

⁶ Dane uzyskane od ŚWKZ.

Zestawienie 5. Liczba zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁷

Liczba wydanych decyzji	2014–2017	2018–2019	2020 – 2021	2023–2023	Łącznie na koniec 2023 r.
o wpisie do rejestru zabytków archeologicznych	0	1	1	1	245
o skreśleniu zabytków archeologicznych	0	0	0	0	

2.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii

Na podstawie art. 15 ustawy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury.

W latach 2022–2023 w województwie śląskim liczba obiektów uznanych za pomnik historii nie zwiększyła się, również Narodowy Instytut Dziedzictwa nie opiniował wniosków o wpis na listę. Obecnie na terenie województwa śląskiego znajduje się 7 pomników historii, co stanowi 5% ogólnej liczby pomników historii w Polsce. Są to⁸:

- Częstochowa Jasna Góra, zespół klasztoru oo. paulinów (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 8 września 1994 roku, Monitor Polski 1994, nr 50, poz. 413),
- Tarnowskie Góry, podziemia zabytkowej Kopalni Rud Srebronośnych oraz Sztolni Czarnego Pstrąga (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 kwietnia 2004 roku, Dz.U. nr 102, poz. 1062),
- Katowice, osiedle robotnicze Nikiszowiec (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 stycznia 2011 roku, Dz.U. 2011, nr 20, poz. 101),
- Gliwice – radiostacja (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 15 marca 2017 roku (Dz.U. 2017, poz. 654).
- Katowice, Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 października 2012 roku, Dz.U. 2012, poz. 1243, rozszerzone o zespół katedralny Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 23 listopada 2017 roku, Dz.U. 2017, poz. 2252).
- Zabrze, zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2020, Dz.U. 2020 poz. 1288),
- Pszczyzna, zespół zamkowo-parkowy (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 kwietnia 2021, Dz.U. 2021 poz. 769).

W nadesłanych ankietach zgłoszono plany wpisania na listę pomników historii kolejnych 4 obiektów – na terenie Częstochowy, Piekar Śląskich, Rudy Śląskiej i Rybnika.

⁷ Dane uzyskane od ŚWKZ.

⁸ Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/polityka-histeryczna/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/podzial-wg-wojewodztw> [dostęp: 15.03.2024]; odpowiedź Narodowego Instytutu Dziedzictwa/ Oddział Terenowy w Katowicach na badanie ankietowe prowadzone przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

Jednocześnie z ankiet dla okresu sprawozdawczego 2022–2023 przesłanych z gmin wynika, że wśród urzędników wypełniających ankiety wciąż zdarza się błędne rozumienie pojęcia pomnika historii. Określenie to kojarzy się z miejscami upamiętniającymi historyczne wydarzenia czy postaci lub też z ogólnym pojęciem zabytku.

2.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego

Na podstawie art. 16 ustawy Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia obowiązujące na jego terenie. Kolejnym krokiem jest sporządzenie przez wójta (burmistrza czy prezydenta miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, planu ochrony parku kulturowego, który następnie jest zatwierdzany przez radę gminy. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona krajobrazu kulturowego przez utworzenie parku kulturowego to forma ochrony wciąż bardzo mało wykorzystywana, choć w ostatnich latach widoczne jest większe zainteresowanie jej wykorzystywaniem, co skutkuje podejmowaniem przez gminy prób związanych z ustanowieniem parków kulturowych.

Jednocześnie z ankiet dla okresu sprawozdawczego 2022–2023 przesłanych przez gminy i miasta powiaty wynika, że wśród urzędników wypełniających ankiety wciąż zdarza się błędne rozumienie określenia park kulturowy – pomimo odesłania w ankiecie do przepisów ustawy definiujących to pojęcie.

Na koniec 2023 roku, na terenie województwa śląskiego znajdowały się 4 parki kulturowe⁹. Są to:

- Park kulturowy Cmentarz żydowski w Żorach – uchwała nr 267/XXII/2004 Rady Miasta Żory z 24 czerwca 2004 roku w sprawie utworzenia parku kulturowego (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 87 poz. 2498). Plan ochrony dla parku kulturowego Cmentarz żydowski w Żorach został przyjęty Uchwałą Nr 268/XXII/04 Rady Miasta Żory z dnia 24.06.2004r. w sprawie zatwierdzenia planu ochrony parku kulturowego. Dla parku sporządzono plan miejscowy przyjęty Uchwałą nr 244/XIX/16 Rady Miasta Żory z dnia 2 czerwca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Żory (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 9 czerwca 2016 r. poz. 3247).
- Park kulturowy Hałda Popłuczkowa w Tarnowskich Górach – uchwała nr LXVIII/597/2006 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z 25 października 2006 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Hałda Popłuczkowa zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Długiej i Małej (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 144 poz. 4184). Dla parku kulturowego przyjęto Plan Ochrony uchwałą Nr XIX/196/2007 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z dnia 19 grudnia 2007r. w sprawie planu ochrony Parku Kulturowego pn. Hałda Popłuczkowa zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Małej i Długiej.
- Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu

---

⁹ Dane uzyskane ze strony internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa (dalej: NID) i z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

parków kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285).

- Park Kulturowy dla Obszaru Grobli w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu parków kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285). Dla parków kulturowych w Bieruniu Starym Rada Miasta przyjęła Plan ochrony Zespołu parków kulturowych uchwałą nr III/7/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Zespołu parków kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 18 kwietnia 2016 r., poz. 2286).

W ankietach zgłoszono również, że nad uchwaleniem 4 parków kulturowych (Chorzów, Ruda Śląska, Rybnik, Zabrze) wciąż trwają prace przygotowawcze – w tych samych miastach prace trwały również w poprzednim okresie sprawozdawczym. Wśród nich najbardziej zaawansowane jest przygotowanie parku kulturowego Rybnik Stare Miasto, gdzie od 2015 roku obowiązuje uchwała intencyjna Rady Miasta Rybnika dopuszczająca utworzenie parku kulturowego, projekt parku został zaopiniowany przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2023 roku (jako jedyny projekt w latach 2022–2023 r.).

2.2.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego to dokument prawa miejscowego określający przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu. W planach miejscowych określone są, za pomocą zakazów i nakazów zasady postępowania wobec zabytków zarówno tych o wartościach regionalnych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak i tych o wartościach lokalnych włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Ponadto uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. W planach miejscowych ustala się również zasady ochrony obszarowej dla stref ochrony konserwatorskiej, parków kulturowych oraz zasady ochrony wartości kulturowych chronionych na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w ramach procedury ich sporządzania są obligatoryjnie uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu oraz z dyrektorem regionalnej dyrekcji ochrony środowiska w zakresie ochrony wynikającej z przepisów ustawy o ochronie przyrody.

Plany zagospodarowania przestrzennego uzgodnione przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach uwzględniają problematykę konserwatorską w zakresie stref ochrony konserwatorskiej. Ze względu na wyznaczanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego całych obszarów objętych ochroną konserwatorską (strefy ochrony konserwatorskiej) nie jest możliwe dokładne oszacowanie liczby obiektów podlegających tej formie ochrony.

W zakresie ochrony pojedynczych obiektów lub ich zespołów są to czasem jedynie adresowe listy obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i gminnej ewidencji

zabytków. Plany miejscowe coraz częściej zawierają ustalone za pomocą zakazów i nakazów zasady ochrony obiektów zabytkowych.

W roku 2022 procent powierzchni województwa śląskiego pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosił 74,7% i było to najwyższy wynik wśród województw w całej Polsce¹⁰.

Dane na temat liczby gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zawarte są w zestawieniu poniżej.

Zestawienie 6. Liczba gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – stan na koniec poszczególnych lat¹¹

Procent obszaru gminy objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego	Liczba gmin				
	2015	2017	2019	2021	2023
100%	52	57	61	59	58
76%–99%	12	22	20	20	35
51%–75%	11	9	18	9	12
26%–50%	16	15	17	11	14
0,1%–25%	21	13	15	13	13
0%	5	1	0	2	2
b.d.	50	50	36	53	33

2.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz.U. 2023 poz. 1336 z późniejszymi zmianami). Na terenie województwa śląskiego ochrona wartości kulturowych uwzględniona jest w: parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych oraz niektórych rezerwach, stanowiskach dokumentacyjnych i obszarach Natura 2000.

Parki krajobrazowe

Na terenie województwa śląskiego znajduje się 8 parków (liczba ta nie uległa zmianie od 1998 roku), których całkowita powierzchnia wynosi 251 797,58 ha, a powierzchnia otuliny tych parków (wraz z obszarem chronionego krajobrazu przy Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd) wynosi 197 648,39 ha¹². Są to:

¹⁰ Za: <http://eregion.wzp.pl/wskaznik/wskaznik-pokrycia-wojewodztwa-miejscowymi-planami-zagospodarowania-przestrzennego> [dostęp: 20.03.2024].

¹¹ Dane uzyskane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

¹² Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf#> [dostęp: 20.03.2024].

- Załęczański Park Krajobrazowy (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 5 stycznia 1978 roku na mocy uchwały Nr XIII/50/78 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu),
- Park Krajobrazowy Orlich Gniazd (utworzony z połączenia dwóch parków w byłych województwach: katowickim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach Nr III/11/80 z dnia 20.06.1980 roku oraz częstochowskim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie Nr XVI/70/82 z dnia 17.06.1982 roku),
- Park Krajobrazowy Stawki (utworzony 17 czerwca 1982 roku na mocy uchwały Nr XVI/70/82 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie),
- Żywiecki Park Krajobrazowy (utworzony 13 marca 1986 roku na mocy uchwały Nr XII/79/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bielsku – Białej),
- Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich (utworzony 23 listopada 1993 roku rozporządzeniem Wojewody Katowickiego Nr 181/93),
- Park Krajobrazowy Beskidu Małego (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 9/98 Wojewody Bielskiego),
- Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego (utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 10/98 Wojewody Bielskiego),
- Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą (utworzony 21 grudnia 1998 roku rozporządzeniem Wojewody Częstochowskiego Nr 28/98).

Dwa spośród nich – Park Krajobrazowy Beskidu Małego i Załęczański Park Krajobrazowy – położone są częściowo w sąsiednich województwach. W obrębie województwa śląskiego parki krajobrazowe zajmują powierzchnię 229 261,10 ha, a łączna powierzchnia ich otulin (wraz z obszarem chronionego krajobrazu przy Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd) wynosi w obrębie województwa śląskiego 142 110,90 ha¹³.

Obecnie jedynie dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd¹⁴ jest ustanowiony plan ochrony parku krajobrazowego. Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą posiada opracowany plan ochrony, jednakże uchwała o jego ustanowieniu¹⁵ została unieważniona przez Wojewodę Śląskiego¹⁶. Park Krajobrazowy Beskidu Małego posiada plan ochrony obowiązujący jedynie dla części parku znajdującego się na terenie województwa małopolskiego¹⁷.

Obszary chronionego krajobrazu¹⁸

Na terenie województwa śląskiego ustanowionych jest 15 obszarów chronionego krajobrazu, w tym 3 ustanowione rozporządzeniem wojewody i 12 przez samorządy lokalne. Są to (w kolejności ustanawiania):

¹³ Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, <https://www.zpk.com.pl/> [dostęp: 20.03.2024].

¹⁴ Uchwała Nr IV/48/2/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 10 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 25 marca 2014 r., 1763) [dostęp: 20.03.2024].

¹⁵ Uchwała nr VI/40/3/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 24 stycznia 2022 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”.

¹⁶ Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Śląskiego nr NP.11.4131.1.199.2022 z dn. 03.03.2022 r. stwierdzające nieważność uchwały nr VI/40/3/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 24 stycznia 2022 r.

¹⁷ Plan ochrony Parku Krajobrazowego Beskidu Małego – część położona w województwie małopolskim, Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2020 poz. 1104.

¹⁸ Źródło: <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

- Otulina Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd i Parku Krajobrazowego Stawki (1980),
- Dobra-Wilkoszyn (1993),
- Góra Zamkowa (1993),
- Wzgórze Doroty, Lasek Grodziecki (1993),
- Obszar Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej (1995),
- Podkęcie (1995),
- Otuliny Załęczańskiego Parku Krajobrazowego (1995),
- Przełajka (1997),
- Potok Ornontowicki (2003),
- Potok Leśny (2003),
- Potok Bujakowski (2003),
- Potok Łąkowy (2003),
- Potok Solarnia (2003),
- Meandry rzeki Odry (2004),
- Cieszyńskie Pogórze (2007).

Wśród obszarów chronionego krajobrazu pod względem ochrony wartości kulturowych na szczególną uwagę zasługują Wzgórze św. Doroty oraz Góra Zamkowa w Będzinie, ponieważ wraz ze znajdującymi się w ich centrach zabytkami nieruchomymi stanowią one istotne, historyczne dominanty krajobrazowe.

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba obszarów chronionego krajobrazu nie uległa zmianie.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe¹⁹

W województwie istnieje 27 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, w tym 3 ustanowione przez wojewodę i 24 przez samorządy lokalne. Część z nich ustanowiono na terenach o wartościach kulturowych. Są to w podziale na charakter chronionego krajobrazu kulturowego:

- Wielikąt (gm. Lubomia) – obszar ukształtowany w wyniku gospodarki rybackiej opartej na systemie przesadkowym obejmujący m.in. kompleks stawów rybnych;
- Żabie Doły (Chorzów i Bytom), Pasieki (Miasteczko Śląskie), Suchogórski Labirynt Skalny (Bytom), Doły Piekarskie (Tarnowskie Góry) – obszary ukształtowane w wyniku działalności przemysłowej obejmujące m.in. wyrobiska i tereny pogórnice;
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Bociek” (gm. Kornowac) – obszar ukształtowany w wyniku działalności rolniczej;
- Park w Reptach i Dolina Rzeki Dramy (gm. Zbrosławice i Tarnowskie Góry), Jaworze (gm. Jaworze), Bluszcze na Górze Zamkowej (Cieszyn), Cygański Las (Bielsko-Biała) – obejmujące m.in. tereny parkowe i rekreacyjne (w tym np. zabytkowy park w Reptach);

¹⁹ Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

- Wzgórze Gołonoskie (Dąbrowa Górnicza), Kaplicówka (gm. Skoczów), Góra Chełmeczki (gm. Bieruń), Las Murckowski-Buczyna (Katowice) – tereny o wartościach kulturowych innych niż wymienione powyżej.

Na szczególną uwagę zasługuje zespół przyrodniczo-krajobrazowy Las Murckowski-Buczyna w Katowicach, gdzie wśród wskazanych dla obszaru wartości przyrodniczych i kulturowych są również wartości kultury niematerialnej (legendy i podania związane z kapliczką) oraz szlak im. Kantora Mirskiego.

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba zespołów przyrodniczo-krajobrazowych nie zmieniła się.

Rezerваты przyrody²⁰

Na terenie województwa śląskiego istnieje 65 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 4342,57 ha, z których co najmniej 7 obejmuje tereny o wartościach kulturowych. Są to:

- rezerваты leśne:
  - Łęszczok (396,21 ha) gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie
  - Ostrężnik (4,1 ha) gm. Janów
  - Segiet (24,54 ha) gm. Bytom, Tarnowskie Góry
  - Zamczysko (1,35 ha) gm. Wręczyca Wielka
  - Lasek miejski nad Olzą w Cieszynie
- rezerwat krajobrazowy Parkowe (153,22 ha) gm. Janów
- rezerwat leśno-krajobrazowy Smoleń (4,32 ha) gm. Pilica

Powierzchnia tych rezerwatów wynosi 587,82 ha.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba rezerwatów przyrody nie uległa zmianie.

Użytki ekologiczne²¹

Na terenie województwa znajduje się 95 użytków ekologicznych ustanawianych w drodze uchwały rady gminy lub przez sejmik województwa. Na terenie województwa wiele z istniejących użytków ekologicznych posiada genezę antropogeniczną. Przykładami mogą być Źródłiska w Zakawiu na terenie Dąbrowie Górniczej – użytek znajdujący się na zalewisku dawnej płuczki kopalni galeny Lazarus w Sławkowie, Dolina dopływu potoku Jaszowiec – wyrobisko piaskowców w Ustroniu, Staw pod Chorzowem obejmujący fragment zespołu stawów przemysłowych czy tereny związane z dawną kopalnią rud galmanu Verona w Bytomiu.

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba użytków ekologicznych wzrosła o 4: w Ustroniu dolina dopływu potoku Jaszowiec i dolina dopływu potoku Jaszowiec – wyrobisko piaskowców, w Bytomiu Verona (2022); w Rudzie Śląskiej dolina Kochłówki (2023).

Stanowiska dokumentacyjne²²

W województwie ustanowiono do tej pory 16 stanowisk dokumentacyjnych, z których część ustanowiona jest na obszarach kształtowanych przez człowieka. Są to następujące

²⁰ Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

²¹ Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

²² Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

stanowiska dokumentacyjne: Blachówka (ok. 6 ha) położone na dawnych wyrobiskach galmanu na terenie nieistniejącej kopalni dolomitu w Bytomiu, odkrywka cieszynitów (0,0647 ha) położona pod estakadą ul. Granicznej w Cieszynie, kamieniołom piaskowców karbońskich (0,08 ha) znajdujący się w Łaziskach Górnych oraz kamieniołom Skalnica (1,00 ha) położony w Ustroniu.

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba stanowisk dokumentacyjnych nie uległa zmianie.

Obszary Natura 2000²³

Ogółem na terenie województwa znajduje się 47 ustanowionych obszarów Natura 2000. Są to najczęściej obszary i obiekty już chronione. Większość z nich obejmuje tereny lub obiekty o wartościach kulturowych. Między innymi są to: Beskid Mały, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Stawy Łęszczok (gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie), Podziemia Bytomsko-Tarnogórskie (gm. Tarnowskie Góry); Ostoja Złotopotocka gm. Janów), Ostoja Olsztyńsko-Mirowska (gm. Niegowa); Pierściec (gm. Skoczów), Poczesna k. Częstochowy (gm. Poczesna).

Wśród chronionych tym sposobem obszarów znajdują się również kościoły zabytkowe w Górkach Wielkich (pow. cieszyński) i w Radziechowach (pow. żywiecki), obydwa od 2018 roku. W 2023 roku tą formą ochrony został objęty także kościół w Sławkowie (pow. będziński) wraz z otoczeniem. Podstawą ustanowienia ochrony jest populacja nietoperzy znajdujących schronienie na kościelnych poddaszach. Dla nich potencjalnym zagrożeniem mogą być prace remontowe z wykorzystaniem toksycznych środków ochrony drewna oraz likwidacja wlotów do kryjówek²⁴.

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba obszarów Natura 2000 wzrosła łącznie o dwa: Kościół pw. św. Mikołaja w Sławkowie (pow. będziński) oraz Bagna w Nowej Wsi (pow. myszkowski).

---

²³ Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 25.03.2024].

²⁴ Zob.: <https://www.gov.pl/web/rdos-katowice/kosciol-pod-ochrona> [dostęp: 25.03.2024].

2.3. BADANIA W ZAKRESIE ZASOBÓW ZABYTKOWYCH WOJEWÓDZTWA I ICH KONSERWACJI

2.3.1. Działalność badawcza

Na terenie województwa śląskiego badaniami w zakresie zasobów zabytkowych i ich konserwacji zajmują się, w ramach swojej działalności, nieliczne jednostki, przede wszystkim muzealne. Badania naukowe dotyczące dziedzictwa kulturowego regionu prowadzone są w niektórych uczelniach regionu, przede wszystkim na Uniwersytecie Śląskim w ramach kierunku historia sztuki. Tematy związane z ochrony zabytków i opieki nad zabytkami podejmowane są również przez Politechnikę Śląską (kierunki architektura, architektura wnętrz), Politechnikę Częstochowską (kierunki budownictwo, budownictwo z wykorzystaniem technologii BIM, zarządzanie w turystyce i sporcie), Akademię Śląską (kierunki architektura, architektura wnętrz). W okresie sprawozdawczym zagadnienia związane z zabytkami uwzględnione były również na kierunkach prowadzonych przez Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach (gospodarka miejska i nieruchomości, gospodarka przestrzenna, ekonomia, gospodarka turystyczna, zarządzanie publiczne), Uniwersytet Śląski (Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, geografia, animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną, prawo), Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie (historia, turystyka i rekreacja) oraz Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym (zajęcia propedeutyczne dla alumnów).

Nieznane są nakłady ponoszone w przez uczelnie i inne jednostki prowadzące badania nad zasobem zabytków województwa.

Prace badawcze dotyczące szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego podejmowały także działy Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańtego (dawniej Instytutu Myśli Polskiej im. W. Korfańtego): Centrum Dziedzictwa Kulturowego, Historii, Obserwatorium Kultury. Wśród prowadzonych w latach 2022–2023 wymienić można projekty badawcze i naukowe związane z postacią działalnością Wojciecha Korfańtego²⁵, projekt „Ziemia Częstochowska – obrzędowość doroczna oraz tradycyjna zabudowa” (2022-2023, dwuletni projekt mający na celu zbadanie aktualnego stanu obrzędowości dorocznej oraz tradycyjnej zabudowy w powiatach kłobuckim, zawierciańskim, myszkowskim i częstochowskim), projekt „Mapa Obrzędowa Górnego Śląska” – kontynuacja, skatalogowanie miejsc związanych z powstaniami – woj. opolskie (2022), Analiza tradycji wiejskiego budownictwa jednorodzinnego na obszarze województwa śląskiego – kontynuacja, katalog Dóbr Kultury Współczesnej (zebranie i waloryzacja wartościowych dzieł architektury i sztuki powstałych od 1945 do 2000 r.), RE:formy w stroju (2022, 2023, projekt zajmujący się strojami regionalnymi i ich przemianami na przestrzeni lat), badania dotyczące funkcjonowania i powoływania parków kulturowych, badania związane z historią kobiet na Śląsku i inne.

Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Katowicach w okresie 2022–2023 wydał 21 opinii i ekspertyz (4 w 2022 r. i 17 w 2023 r.) oraz prowadził 3 programy badawcze związane z dziedzictwem kulturowym regionu (2 w 2022 r. i 1 w 2021 r.).

Działalność badawczą prowadzi i finansuje także Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków zlecając prace archeologiczne, dokumentacje konserwatorskie oraz opracowania ekspertyz i opinii dla obiektów zabytkowych.

---

²⁵ Szczególnie dużo działań związanych z postacią Wojciecha Korfańtego podejmowanych było przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego w 2023 roku, w związku z ogłoszeniem roku 2023 Rokiem Wojciecha Korfańtego.

Zestawienie 7. Finansowanie działalności badawczej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków²⁶

Zadania	2014–2015	2016–2017	2018–2019	2020–2021	2022–2023	Razem 2014–2023
	kwoty [zł]					
Prace archeologiczne	74 000	103 965	0	52 500	122 550	353 015
Dokumentacja konserwatorska	157 797	77 331	3 743	389 072	367 180	995 123
Opinie, ekspertyzy	90 780	93 114	0	5 200	109 511	298 605
Ogółem	322 577	274 410	3 743	446 772	599 241	1 646 743

Zestawienie 8. Liczba zadań w ramach działalności badawczej finansowanej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków²⁷

Liczba	2014–2015	2016–2017	2018–2019	2020–2021	2022–2023	Razem 2014–2023
prac archeologicznych	11	14	0	7	10	42
opracowań dokumentacji konserwatorskiej	17	8	1	35	652	713
opracowań opinii i ekspertyz	9	13	0	10	21	53

Z powyższego zestawienia wynika, że wydatki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na działalność badawczą w ciągu ostatnich dwóch lat wzrosły, szczególnie w zakresie wykonywania badań archeologicznych oraz opinii i ekspertyz, a wydatki na dokumentację konserwatorską utrzymały się na poziomie, który wzrósł w poprzednim okresie sprawozdawczym. Łącznie od 2014 roku Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał na działalność badawczą ponad półtora miliona złotych. Uwagę zwraca również znaczny wzrost liczby opracowań dokumentacji konserwatorskiej – 407 w 2022 roku i 177 w 2023 roku.

Nawet wzrastające finansowanie prac badawczych nie jest obecnie w stanie zaspokoić potrzeb, ponieważ zapóźnienia w tym zakresie oraz wcześniejsze braki są ogromne. Większość inicjatyw związanych z opieką nad zabytkami wymaga przeprowadzenia

²⁶ Na podstawie informacji ŚWKZ w ramach badania ankietowego Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

²⁷ Na podstawie informacji ŚWKZ w ramach badania ankietowego Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

wcześniejszych prac badawczych bądź wykonania odpowiednich dokumentacji. Jednocześnie nie zwiększa się w województwie śląskim liczba specjalistów wykonujących tego typu opracowania. Od pewnego czasu obserwuje się prowadzenie projektów badawczych na terenie województwa przez uczelnie położone poza jego granicami (np. krakowskie, łódzkie czy wrocławskie).

2.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków

W ramach swojej działalności Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego upowszechnia wiedzę m.in. przez organizowanie konferencji naukowych i popularnonaukowych. W latach 2022–2023 były to:

- konferencja „Reformy w stroju” (1 grudnia 2022 r.);
- interdyscyplinarna konferencja naukowa „Wojciech Korfański. Ślązak. Polak. Europejczyk” (21–22 kwietnia 2023 r.);
- konferencja naukowa połączona z wystawą „Poza Zasięgiem. Powstanie Styczniowe 1863–1864 (21 czerwca 2023 r.);
- konferencja naukowa „Korfański i jego czasy”, współorganizowana z Instytutem Śląskim w Opolu (7–8 grudnia 2023 r.).

Szczególną formą upowszechniania wiedzy o zabytkach regionu i jednocześnie miejscem wymiany doświadczeń związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami są coroczne konferencje konserwatorskie poświęcone zabytkom naszego regionu. W ich trakcie omawiane są ciekawsze problemy związane z konserwacją, ochroną i opieką nad zabytkami. Stanowią one forum wymiany informacji konserwatorskich. W latach 2022 i 2023 były to:

- konferencja konserwatorska „Rezydencje” (9 grudnia 2022 r.);
- konferencja konserwatorska „Wnętrza” (12 grudnia 2023 r.).

Każdej konferencji corocznie towarzyszy promocja kolejnego tomu wydawnictwa „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, przygotowanego przez dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego, we współpracy ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W latach akademickich 2021/2022 i 2022/2023 spośród wydarzeń obejmujących zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zorganizowano 4 konferencje: Uniwersytet Śląski – 2, Akademia Śląska – 1, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie – 1. Politechnika Śląska zorganizowała 4 konkursy studenckie i 3 wydarzenia popularnonaukowe, a Politechnika Częstochowska – 1 wycieczkę w ramach przedmiotu Krajoznawstwo.

Sporadycznie również gminy organizują konferencje dotyczące dziedzictwa kulturowego regionu. Przykładem jest gmina Lelów, gdzie w latach 2022, 2023 zorganizowano dwie ogólnopolskie interdyscyplinarne konferencje naukowe: „Dziedzictwo kulturowe ziemi lełowskiej” (3 grudnia 2022) oraz „Ślady codzienności. Ślady przeszłości. Czytanie lokalnej historii Lelowa i okolic (2 grudnia 2023) czy miasto Zabrze, które jest organizatorem międzynarodowej konferencji naukowej „Kultura Europy Środkowej”: w 2022 tematem konferencji było miasto i wieś na przestrzeni dziejów w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska, w 2023 – kultura elit społecznych w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska.

Gminy upowszechniają wiedzę o zabytkach na swoim terenie poprzez różnego rodzaju wydawnictwa, najczęściej o charakterze monografii. Wśród wydawnictw gminnych wyróżniają się „Zeszyty Myszkowskie” – naukowy rocznik historyczny wydawany przez Gminę Myszków.

CEL STRATEGICZNY I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa
 CEL OPERACYJNY I.2. Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

2.4. ZARZĄDZANIE ZABYTKAMI

2.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym

Zarząd Województwa Śląskiego, realizując politykę wobec zabytków województwa określoną w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025, w okresie sprawozdawczym 2022–2023 organizował otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W latach 2022–2023 Zarząd Województwa Śląskiego zorganizował następujące otwarte konkursy na zadania publiczne województwa śląskiego obejmujące zagadnienia związane z opieką nad zabytkami:

Otwarty konkurs wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Zestawienie 9. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Grupy dotowanych prac	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	kwota [zł]					
Konserwacja zabytków ruchomych	1 765 000	564 000	517 000	711 000	475 000	1 186 000
Roboty budowlane i konserwacja zabytków nieruchomych	1 210 000	1 136 000	802 000	1 249 000	1525 000	2 774 000
Prace podejmowane w związku z zagrożeniem katastrofą budowlaną	30 000	0	165 000	40 000	0	40 000
Dokumentacja	0	0	16 000	0	0	0
Suma	3 005 000	1 700 000	1 500 000	2 000 000	2 000 000	4 000 000

Konkurs organizowany jest od 2009 roku. Celem udzielenia dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

województwa śląskiego. Przez cały czas trwania konkursu zasadnicza część środków przekazana była na zadania mające na celu konserwację zabytków ruchomych oraz prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach sakralnych. Pozostałe zabytki nieruchome były dotowane sporadycznie. Liczba dotowanych zabytków w podziale na sakralne i świeckie związana jest ze strukturą składanych wniosków – we wszystkich analizowanych latach zdecydowanie przeważały wnioski składane przez parafie.

W okresie 2022–2023 przydzielono dotacje na sumę 4 000 000 zł, co jest znacznym wzrostem w stosunku do poprzednich okresów sprawozdawczych. Zarówno w 2022, jak i 2023 roku dotacje otrzymało 38 obiektów²⁸. Średnia dotacja na obiekt wyniosła zatem 52 631 zł, tj. prawie dwa razy tyle co w roku 2020. Stosunkowo niewielkie w stosunku do oczekiwań wnioskodawców dotacje powodują, że wiele prac konserwatorskich dotowanych przez Województwo Śląskie jest dzielonych na etapy. Pozytywną tendencją jest zwiększenie środków w ramach konkursu, co powoduje, że pojedyncze dotacje są wyższe niż w ubiegłych latach (w roku 2023 minimalna udzielona dotacja wynosiła 20 000 zł, maksymalna 90 000 zł, dla porównania w roku 2020 najmniejsza udzielona dotacja wynosiła 5 000 zł, a największa 40 000 zł).

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Zestawienie 10. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Dotacje	2014– 2017	2018– 2019	2020– 2021	2022	2023	Razem 2022– 2023
	kwota [zł]					
Suma dofinansowania w konkursie	1 850 000	1 500 000	1 000 000	500 000	800 000	1 300 000
W tym projekty związane z dziedzictwem kulturowym	174 660	418 000	393 000	48 000	99 000	147 000

Konkurs jest realizowany od 2011 roku. Celem konkursu jest kształtowanie potrzeb kulturalnych mieszkańców regionu i aktywnego uczestnictwa w kulturze poprzez tworzenie zróżnicowanej oferty kulturalnej województwa. W konkursie dotowane są wydarzenia kulturalne z różnych dziedzin, w tym również obejmujące upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, szczególnie w zakresie tradycji i obrzędów. W roku 2022 dotacje w ramach konkursu otrzymało 60 zadań na łączną kwotę 500 000 zł. Wśród nich znalazło się m.in. wydanie albumu „Pięć wieków istnienia parafii i kościoła pw. świętych Apostołów Szymona i Judy w Żarkach”, organizacja warsztatów szycia tradycyjnych strojów wykorzystywanych podczas kołędowania na Żywiecczyźnie” czy inscenizacja przejazdów pociągiem

²⁸ Liczba obiektów, którym przyznano dotacje, w trakcie realizacji konkursu w roku 2022 z dotacji zrezygnował jeden podmiot, w roku 2023 – 5 obiektów.

stylizowanym na pociąg z okresu międzywojennego (wydarzenie „Po torach przez granicę: kolej wąskotorowa i tramwaje w rzeczywistości popowstaniowej”).

W roku 2023 w ramach konkursu dotacje otrzymało 57 zadań na łączną kwotę 800 000 zł. Wśród dotowanych zadań było m.in. wydawnictwo historyczno-fotograficzne z okazji 150. rocznicy powstania huty „Batory” w Chorzowie czy regionalne tradycje hafciarstwa, malarstwa i rzeźbiarstwa dawnego Jaworzna, wydarzenie mające na celu ocalenie od zapomnienia wzorów, kolorystyki i stosowanych motywów.

Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”

Zestawienie 11. Kwoty nagród ramach konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”

Kategorie konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”	2019	2020	2021	2022	2023
	kwota [zł]				
Najpiękniejsza wieś	74 000	74 000	71 000	69 500	67 750
Najpiękniejsza zagroda wiejska	6 000	6 900	6 000	6 000	6 750
Najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi	17 500	17 800	19 000	19 000	19 000
Najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe	18 000	16 800	19 500	18 000	19 500
Najlepsza strona internetowa sołectwa	4 500	4 500	3 500	-	-
Najlepszy sołtys	-	-	-	7 500	7 000
Suma	120 000	120 000	119 000	120 000	120 000

Konkurs po raz pierwszy został ogłoszony w 2010 r. Celem konkursu jest kształtowanie świadomości obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, pobudzanie aktywności gospodarczej, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń, a także kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego. W latach 2022–2023 podobnie jak w latach poprzednich, dziedzictwo kulturowe było uwzględniane w kategorii najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi, najpiękniejsza zagroda wiejska (gdzie oceniana była m.in. spójność zagrody z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym) oraz najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe. W latach 2022–2023 nagrodzone były m.in. wielkanocna procesja konna w Bieńkowicach, Mikołaje w Łące, Wianki Kroczyckie, tradycje kultury pasterskiej wsi Wilkowice (w kategorii przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje) czy renowacja kościółka w Pawełkach gm. Kochanowice (w kategorii Najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi).

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa.

Celem konkursu jest upowszechniania turystyki o zasięgu lub znaczeniu regionalnym, poprzez wyznaczanie szlaków turystycznych i kulturowych.

Zestawienie 12. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie krajoznawstwa i turystyki

Suma dofinansowania w konkursie	Razem 2018–2019	Razem 2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	kwota [zł]				
	190 000	190 000	180 000	150 000	330 000

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne promujące Wojewódzki Program – Owca Plus do roku 2027 (program aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej)

Konkurs jest kontynuacją programu wsparcia tradycyjnej gospodarki pasterskiej realizowanego od 2008. Celem konkursu jest czynna ochrona przyrody i krajobrazu hal i polan górskich oraz promocja tradycji i zwyczajów związanych z pasterstwem i kulturą regionu.

Zestawienie 13. Finansowanie zadań w ramach konkursu ofert na zadania publiczne promujące Wojewódzki Program – Owca Plus do roku 2027²⁹

Suma dofinansowania w konkursie	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	Razem 2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	kwota [zł]					
	2 174 234	600 615	1 102 404	736 905	786 500	1 523 405

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne dotyczące wspierania rozwoju gospodyń wiejskich aktywnych społecznie na terenie województwa Śląskiego w 2023 roku – „Kultywowanie Tradycji Lokalnych”

Konkurs ogłoszony po raz pierwszy w 2023 roku. Jego celem jest wspieranie zadań publicznych Województwa Śląskiego w dziedzinie rozwoju kultury ludowej, w tym w szczególności kultury lokalnej i regionalnej poprzez inicjowanie i prowadzenie działań na rzecz rozwoju, aktywizacji, integracji oraz poprawy warunków życia i pracy kobiet stowarzyszonych w środowisku wiejskim. Beneficjentami programu są głównie Koła Gospodyń Wiejskich. W roku 2023 na konkurs przeznaczono 500 000 zł.

Konkursy ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego – organizacja i promocja wydarzeń.

W ramach otwartych konkursów ofert Województwo Śląskie dotuje wydarzenia o skali ponadgminnej, których motywami przewodnimi są wojewódzkie szlaki kulturowe lub szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe regionu.

²⁹ Zaokrąglono do 1 PLN.

Zestawienie 14. Kwoty dotacji przyznanych w wyniku otwartych konkursów ofert Województwa Śląskiego na wydarzenia ponadgminne związane z tematyką dziedzictwa kulturowego

Nazwa konkursu	Wydarzenie	2022	2023	Razem 2022– 2023
		Kwota [zł]		
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w formie powierzenia	Święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej „Juromania”	500 000	550 000	1 050 000
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w formie powierzenia	Festiwal Górnej Odry	500 000	550 000	1 050 000
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa	Festiwal Beskidów i Śląska Cieszyńskiego „Dziewięciś”	-	700 000	700 000
Razem:		1 000 000	1 800 000	2 800 000

Od roku 2020 Województwo Śląskie powierzyło zarządzanie Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, w tym organizację dorocznego Święta Szlaku Zabytków Techniki – INDUSTRIADY oraz pełnienie funkcji Operatora Szlaku Zabytków Techniki Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu (uchwała Zarządu nr 72/97/VII/2020 z 22 stycznia 2020). Na realizację zadań związanych z organizacją i promocją Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego oraz Industriady Muzeum Górnictwa Węglowego dostaje od Województwa Śląskiego dotacje celowe na podstawie zawieranych umów. W roku 2022 wydatki województwa śląskiego na Industriadę (dotacja celowa na Święto Szlaku Zabytków Techniki oraz wykonywanie zadań Operatora Szlaku dla Muzeum Górnictwa Węglowego) wyniosły 1 253 289,03 zł, w roku 2023 – 1 437 223,26 zł.

W latach 2022–2023 nastąpił znaczny wzrost dotacji udzielonych przez Województwo Śląskie na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami. Na szczególną uwagę zasługuje wzrost dotacji w ramach otwartego konkursu wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków z 1 500 000 zł w poprzednim okresie sprawozdawczym do 4 000 000 zł

w obecnym oraz kwota 2 800 000 zł przekazana na organizację ponadgminnych, kilkudniowych wydarzeń³⁰.

2.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)

Zadania związane z opieką nad zabytkami realizowane są również w ramach Budżetu Obywatelskiego Województwa Śląskiego. W ramach III edycji do realizacji w 2022 roku zatwierdzono 38 zadań, w tym:

- wprowadzenie do zabytkowego kompleksu parkowego przy ul. Fałata w Bystrej funkcji rehabilitacji i zabawy wodą dla seniorów, dzieci i ich opiekunów (375 000 zł);
- „Miłość Blanki i Guida” wielkie widowisko światłem malowane na fasadzie Pałacu Kawalera w Świerklańcu (183 000 zł);
- „Śląskie – opowiem Wam rzecz o przyrodzie, kulturze, historii” (39 700 zł);
- Rewitalizacja zabytkowego budynku portierni na terenie Szpitala Chorób Płuc w Siewierzu (374 000 zł).

W IV edycji do realizacji przyjęto 9 zadań, żadne z nich nie było związane z opieką i ochroną zabytków.

W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego liczba zadań realizowanych z Budżetu Obywatelskiego i związanych z dziedzictwem kulturowym regionu znacznie spadła (z 11 do 4 w latach 2022–2023)

Również miasta posiadają swoje budżety obywatelskie, w ramach których mogą być finansowane działania związane z opieką nad zabytkami.

2.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego

Organizacja urzędów jednostek samorządu terytorialnego pod kątem opieki nad zabytkami

W odpowiedzi na pytanie ankietowe Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego, czy w strukturze organizacyjnej urzędu jednostki samorządu terytorialnego znajduje się stanowisko ds. ochrony i opieki nad zabytkami, odpowiedź twierdzącą pokrywającą się z podaną nazwą stanowiska podało 11 gmin (na 148 w województwie), 11 miast na prawach powiatu (na 19 w województwie) i 1 powiat (na 19 w województwie).

W gminach prócz samodzielnych stanowisk zdarzają się nieliczne przykłady kilkusobowych biur do spraw zabytków. Gminy, które nie posiadają w strukturze osobnego stanowiska (czy biura) z przydzielonymi zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami, przydzielają te zadania kierownikom lub inspektorom różnych wydziałów lub samodzielnym stanowiskom (łączącym różne inne zadania), także pomocy administracyjnej i obsłudze sekretariatu, rozdzielając te zadania na różne podmioty. Jednostki, referaty, wydziały zaangażowane w te zadania to podmioty: ds. administracyjnych, architektury, budownictwa, dostępności, drogownictwa, działalności gospodarczej, edukacji, geodezji, gospodarki (w tym gminnej, gruntami, komunalnej, mieszkaniowej, nieruchomości, przestrzennej, publicznej, wiejskiej), infrastruktury, inwentaryzacji, inwestycji, kultury, mienia komunalnego, mieszkaniowej, ochrony krajobrazu, ochrony środowiska, ochrony zdrowia, oświaty, planowania przestrzennego, rekreacji, remontów, rozwoju, sportu, środków zewnętrznych, urbanistyki, zagospodarowania przestrzennego, zamówień publicznych, zdrowia.

³⁰ Bez uwzględnienia dotacji na organizację i promocję INDUSTRIADY.

W 8 miastach miejski konserwator zabytków czy całe biuro zostały wymienione jako niezależna struktura w obrębie urzędu. W 5 miastach miejski konserwator zabytków działa ramach Biura Planowania Przestrzennego, Wydziału Architektury i Budownictwa, Wydziału Gospodarki Przestrzennej, Wydziału Urbanistyki i Architektury itp. W 4 ankietach stwierdzono brak stanowiska z przypisanymi konkretnie zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami, przypisując je Referatowi Kultury i Sportu w Wydziale Promocji, Kultury i Sportu; Wydziałowi Administracji Architektoniczno-Budowlanej; podinspektorowi w Wydziale Kultury i Promocji Miasta.

W ankietach zgłoszono jednego powiatowego konserwatora zabytków (będziński). W pozostałych powiatach zadania te powierzono pracownikom wydziałów, biur, referatów związanych z dziedzinami promocji, informacji, kultury i sportu (kultury fizycznej), turystyki i organizacji pozarządowych, ochrony środowiska, integracji europejskiej, funduszy zewnętrznych, edukacji, zdrowia, spraw organizacyjnych, architektury i budownictwa, geodezji, kartografii, katastru i gospodarki nieruchomościami.

Dokumenty strategiczne

W celu skoordynowania działań sektorowych, międzysektorowych oraz ponadsektorowych wraz z sektorem prywatnym (partnerstwo) mających na celu profilaktykę i przeciwdziałanie procesom degradacji oraz prowadzących do skutecznego stworzenia, wzrostu wartości i atrakcyjności przestrzeni urbanistycznej oraz poprawy jakości życia mieszkańców – gminy (w nowoczesnych formach partycypacji, m.in. z mieszkańcami, z organizacjami pozarządowymi) powinny opracowywać dokumenty strategiczne takie jak: plany rozwoju lokalnego, programy rewitalizacji, plany odnowy wsi i inne. W dokumentach tych gminy powinny określać m.in. długofalowe działania dotyczące ochrony, zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej przestrzeni również przez zachowanie i rewaloryzację obiektów zabytkowych. Dokumenty te powinny wiązać cele, zakres i sposób poprawy stanu istniejącego z przemianami społecznymi i gospodarczymi na danych obszarach.

Jako programy strategiczne w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dokumenty te muszą być powiązane z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami.

Powiatowe i gminne programy opieki nad zabytkami

Podstawą do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami winna być gminna ewidencja zabytków³¹.

W latach 2022–2023 daje się zaobserwować stopniowy wzrost liczby gmin posiadających aktualne programy opieki nad zabytkami. W ciągu ostatnich lat nieznacznie wzrosła liczba powiatowych programów opieki nad zabytkami i w dalszym ciągu utrzymuje się ona na niskim poziomie. Obowiązujące gminne programy opieki nad zabytkami różnią się od siebie znacznie zakresem i formą opracowania. Część programów ma charakter dokumentu strategicznego, wyznaczającego cele i kierunki działania gminy, przy czym niektóre z nich poprzedzone są głębokimi analizami zarówno historycznymi, jak i wynikającymi ze stanu istniejącego, inne natomiast są ograniczone tylko do sformułowania podstawowych zadań gminy.

Zestawienie 15. Liczba obowiązujących programów opieki w gminach i powiatach na koniec roku kalendarzowego³²

Programy	Liczba obowiązujących programów na koniec roku
----------	--

³¹ Problematyka omówiona w rozdziale 2.1.1.

³² Z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

opieki nad zabytkami							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
gminne	38	37	34	41	51	52	62
powiatowe	5	3	2	2	2	3	3

W 2019 roku 5 powiatów deklarowało posiadanie aktualnego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. W 2021 r. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami posiadały 2 powiaty, 1 był w trakcie opracowania. Aktualnie nadesłane ankiety potwierdziły uchwalenie wcześniej opracowywanego programu, co dało obecnie liczbę 3 powiatów z obowiązującymi Powiatowymi Programami Opieki nad Zabytkami. Zgłoszono również, że w 2023 roku 3 w kolejnych powiatach trwają prace nad przygotowaniem programów.

Stosowane przez gminy zachęty do prac przy zabytkach

Gminy mogą podejmować różne działania mające na celu zachęcenie mieszkańców do prowadzenia prac przy zabytkach. M.in. rady gmin mogą podjąć uchwały dotyczące udzielania dotacji do prac konserwatorskich lub zwolnień z podatku.

Miasta na prawach powiatu i gminy mają możliwość stosowania zachęty dla właścicieli do inwestowania w obiekty zabytkowe, np. przez udzielanie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków; stosowanie zwolnienia z podatków od nieruchomości budynków lub ich części, w których zostaną wykonane remonty elewacji; ogłaszanie konkursów na najlepiej przeprowadzony remont konserwatorski. W okresie sprawozdawczym 2022–2023 odnotowano zmniejszenie ilości stosowania wszystkich tych form zachęty.

Zestawienie 16. Liczba gmin stosujących różne formy zachęty do inwestowania w obiekty zabytkowe

Dotacje					
Jednostki samorządu terytorialnego	2019	2020	2021	2022	2023
gminy (na 148)	25	19	24	19	17
miasta na prawach powiatu (na 19)	11	7	12	8	10
razem	36	26	36	27	27
brak danych	24	24	24	32	32

Zwolnienia z podatku					
Jednostki samorządu terytorialnego	2019	2020	2021	2022	2023
gminy (na 148)	11	12	13	3	3
miasta na prawach powiatu (na 19)	7	8	9	6	5
razem	18	20	22	9	8
brak danych	24	24	24	32	32
Inne					
Jednostki samorządu terytorialnego	2019	2020	2021	2022	2023
gminy (na 148)	2	1	1	0	0
miasta na prawach powiatu (na 19)	2	1	1	0	0
razem	4	2	2	0	0
brak danych	24	24	24	32	32

Nowe miejsca pracy utworzone w wyniku adaptacji obiektów zabytkowych

Jednym z efektów włączenia zabytków w procesy gospodarcze jest organizacja nowych miejsc pracy w rewaloryzowanych obiektach. Podane liczby dotyczą przede wszystkim miejsc pracy zorganizowanych przez samorządy lokalne, gdyż gminy nie mają wglądu w dane na temat wakatów utworzonych przez przedsiębiorców prywatnych w adaptowanych obiektach zabytkowych.

Z badania ankietowego dotyczącego okresu sprawozdawczego 2022-2023 wynika, że w 2022 roku powstało w skali województwa 8, a w 2023 roku 21 miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zestawienie 17. Liczba nowych miejsc pracy utworzonych w adaptowanych do nowych celów obiektach zabytkowych

Rok	2019	2020	2021	2022	2023
Liczba nowych miejsc pracy	20,5	27	46	8	21

2.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja regionu z wykorzystaniem zabytków

Zabytki i tradycje regionu są już mocno ulokowane wśród podstawowych elementów promocji województwa oraz jego gmin i powiatów. Informacje o zabytkach regionu, powiatu i gminy można znaleźć niemal na wszystkich stronach internetowych tych jednostek, a ich zdjęcia w folderach i materiałach promocyjnych.

Zaawansowanym działaniem promującym zabytki i równocześnie promującym województwo, powiaty i gminy są markowe produkty turystyczne budowane z wykorzystaniem zabytków. Są to między innymi szlaki tematyczne, obiekty o znaczeniu

kulturowym otwarte dla turystów oraz imprezy promujące tradycje ludowe i kulturę lokalną, w tym imprezy kilkudniowe o zasięgu ponadgminnym, takie jak: Industriada, Juromania, Festiwal Górnej Odry i Festiwal Beskidów i Śląska Cieszyńskiego „Dziewięćsił”.

Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego w strategii kreowania wizerunku gmin i regionu

Dziedzictwo kulturowe regionu w znacznym stopniu wykorzystywane jest do promocji gmin. Promocja ta ma różne, nieporównywalne formy. Najczęściej wskazywanym sposobem wykorzystania dziedzictwa kulturowego jest zamieszczanie zdjęć zabytków w materiałach promocyjnych (foldery, kalendarze, pocztówki itp.). Część gmin wykorzystuje obiekty zabytkowe łącznie z elementami dziedzictwa niematerialnego do organizacji wydarzeń, takich jak: Tydzień Kultury Beskidzkiej, Gwarki Tarnogórskie, Święto Ciulimu-Czulentu, Festiwal Sztuki i Wina w Olsztynie. Odrębną grupę działań promocyjnych stanowią coraz popularniejsze wydarzenia oparte na tradycjach i obrzędach, w tym działalność grup obrzędowych, zespołów regionalnych i folklorystycznych, chórów, orkiestr dętych itp.

W ostatnich latach zauważalna jest tendencja do nowatorskiego przetwarzania elementów dziedzictwa kulturowego zgodnie z nowoczesnym podejściem heritologicznym. Z jednej strony uzewnętrznia się to w wieloaspektowym podejściu do obiektów zabytkowych (rozpatrywanych łącznie z kontekstem krajobrazu kulturowego i dziedzictwa niematerialnego), z drugiej strony w ich innowacyjnym wykorzystaniu. Do ciekawszych inicjatyw wskazanych w ankietach zaliczyć można RETROSWIM – zawody pływackie dawnymi stylami retro organizowane w zabytkowej Pływalni Miejskiej w Siemianowicach Śląskich.

Wyjątkową pozycję w promocji regionu zajmują zabytki wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Na terenie województwa śląskiego jedynym obiektem na liście UNESCO (wpisanym w 2017 roku) jest kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach. W Polsce obecnie na tej liście znajduje się 17 obiektów³³.

Regionalne szlaki tematyczne

Zabytki województwa są również promowane przez włączenie wybranych zabytków do szlaków tematycznych o zasięgu regionalnym. W latach 2022–2023 na terenie województwa śląskiego istniały następujące szlaki tematyczne o zasięgu wojewódzkim:

- Szlak Orlich Gniazd wyznaczony w 1950 roku z inicjatywy znanego krajoznawcy Kazimierza Sosnowskiego. Łączy on Kraków z Częstochową prowadząc przez najbardziej atrakcyjne krajobrazowo tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Na szlaku znajduje się 12 zamków i strażnic (w granicach województwa śląskiego 8) Dolina Wiercicy (Złoty Potok) oraz Sanktuarium NMP na Jasnej Górze w Częstochowie³⁴;
- Szlak Architektury Drewnianej powstał w 2002 roku i na początku tworzyły go 84 obiekty. W końcu 2023 roku na szlaku znajdowało się 97 obiektów. Od 2013 roku operatorem Szlaku Architektury Drewnianej jest Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”³⁵;

³³ Za: <https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-objekty/> [dostęp: 25.03.2024].

³⁴ Za: <https://orlegniazda.pl/> [dostęp: 25.03.2024].

³⁵ Za: <https://sad.slaskie.travel/?light> [dostęp: 25.03.2024].

- Szlak Zabytków Techniki powstał w 2006 roku i obejmował 29 obiektów, w końcu 2023 roku należało do niego 40 obiektów. Od roku 2020 operatorem Szlaku Zabytków Techniki jest Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze³⁶;
- Szlak Kulinaryny Śląskie Smaki powstał w 2012 roku. Tworzą go restauracje i lokale gastronomiczne serwujące tradycyjne dania regionalne. Pod koniec 2023 roku na szlaku znajdowało się 25 obiektów³⁷.

Zestawienie 18. Liczba obiektów na szlakach tematycznych województwa śląskiego

Nazwa szlaku	Liczba obiektów na koniec okresu sprawozdawczego				
	w chwili utworzenia	2017	2019	2021	2023
Szlak Orlich Gniazd	7 (1950)	7	7	8	14 ³⁸
Szlak Architektury Drewnianej	84 (2002)	94	94	97	97 ³⁹
Szlak Zabytków Techniki	29 (2006)	36	41	40	40 ⁴⁰
Szlak Kulinaryny Śląskie Smaki	b.d. (2012)	b.d.	26	25	25 ⁴¹

Jako promocja szlaków tematycznych zostały zaplanowane m.in. wydarzenia o zasięgu wojewódzkim: Industriada dla Szlaku Zabytków Techniki, Juromania dla Szlaku Orlich Gniazd, Festiwal „Śląskie Smaki” dla Szlaku Kulinarynego Śląskie Smaki. Szlak Architektury Drewnianej pomimo, że założony wcześniej, nie doczekał się jeszcze wystarczającej promocji. Na wypromowanie szlaku nie wpłynęły nawet spektakularne odkrycia polichromii w wielu kościołach drewnianych mające miejsce w ostatnim czasie w wyniku prac konserwatorskich.

Szlaki tematyczne o zasięgu lokalnym, ponadlokalnym i międzynarodowym

Powiaty i gminy województwa śląskiego bardzo aktywnie włączyły się w kreowanie swojego wizerunku za pomocą zabytków i dziedzictwa kulturowego. Wyrazem tych działań są m.in. powstające szlaki kulturowe. Duży udział w tworzeniu szlaków kulturowych mają też organizacje pozarządowe. Obecnie na terenie województwa istnieje co najmniej 20 ponadlokalnych kulturowych szlaków tematycznych. Niektóre z nich stanowią fragmenty szlaków ogólnopolskich lub międzynarodowych.

Na terenie województwa śląskiego biegną 462 znakowane szlaki piesze i rowerowe o rozpiętości od 170 m do ponad 185 km⁴². Najdłuższy to mierzący 185,01 km Rowerowy Szlak Orlich Gniazd – jeden z najstarszych i najpiękniejszych polskich szlaków turystycznych, biegnący przez województwo śląskie i małopolskie, łącząc Częstochowę z Krakowem. Wariant pieszy Szlaku Orlich Gniazd mierzy 168,9 km. Drugi co do długości

³⁶ Za: <https://www.zabytkitechniki.pl/guidebook/27266> [dostęp: 25.03.2024].

³⁷ Za: <https://slaskiesmaki.pl/groupGuidebooks/105404/22687> [dostęp: 25.03.2024].

³⁸ Za: <https://orlegniazda.pl/#o> [dostęp: 25.03.2024].

³⁹ Za: <https://sad.slaskie.travel/?light> [dostęp: 25.03.2024].

⁴⁰ Za: <https://www.zabytkitechniki.pl/guidebook/27266> [dostęp: 25.03.2024].

⁴¹ Za: <https://slaskiesmaki.pl/groupGuidebooks/105404/22687> [dostęp: 25.03.2024].

⁴² Źródło: <https://www.slaskie.travel/search?>

[style=routes&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method\[\]=4&trip_method\[\]=6](https://www.slaskie.travel/search?style=routes&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method[]=4&trip_method[]=6) [dostęp: 21.03.2024].

szlak biegnący na terenie województwa śląskiego to Szlak Powstańców Śląskich – pieszy szlak niebieski, którego pętla zaczyna się w Bytomiu, kończy w Gliwicach, a prowadzi przez Górę Św. Anny w woj. opolskim. Z kolei Szlak Husarii Polskiej mierzy 157,51 km i w całości znajduje się w województwie śląskim – biegnie z Będzina (pow. będziński) do Krzanowic (pow. raciborski), pokonywany może być pieszo lub rowerem; Szlak Warowni Jurajskich mierzy 155,01 km i prowadzi z Rudawy (woj. małopolskie, pow. krakowski) do Mstowa (woj. śląskie, pow. częstochowski) i stanowi alternatywną trasę dla Szlaku Orlich Gniazd po Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej.

Przykłady najkrótszych to: 170-metrowy czarny szlak turystyczny (łącznikowy) w Parku Świerklanieckim (pow. tarnogórski), doprowadzający do kościółka wybudowanego w ramach założenia pałacowo-parkowego hrabiego Guidona Henckel von Donnersmarcka z końca XIX wieku; 380-metrowy czarny szlak łącznikowy prowadzący ze szlaku Niebieskiego Warowni Jurajskich do ruin zamku Smoleń (pow. zawierciański) – jednego z najpiękniej położonych Orlich Gniazd; 910-metrowy czarny szlak rowerowy biegnący koło osiedla Wilcze Gardło (pow. Gliwice), będący początkiem planowanej trasy rowerowej nr 396.

Spośród znakowanych szlaków biegnących na terenie województwa wymienić można związane⁴³:

- z postaciami historycznymi:
  - Jurajski Szlak Zygmunta Krasińskiego,
  - Szlak Józefa Lompy,
  - Szlak Mariana Kantora-Mirskiego,
  - Szlak Młodości Josepha von Eichendorffa,
  - Szlak Papieski,
  - Szlak Zwierkowskich,
  - Ścieżka edukacyjna im. Wojciecha Korfantego,
- z dziejami Polski i lokalną historią:
  - Droga Księżęca – Via Ducalis,
  - Szlak Dawnego Pogranicza w Sosnowcu,
  - Szlak Ewakuacji Więźniów Oświęcimskich,
  - Szlak Husarii Polskiej,
  - Szlak Kosynierów,
  - Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej,
  - Szlak Powstańców Śląskich,
- z architekturą warowną:
  - Obszar Warowny Śląsk,
  - Szlaki Orlich Gniazd,
  - Szlak Warowni Jurajskich,

---

⁴³ Informacja Turystyczna Województwa Śląskiego – wyszukiwarka szlaków znakowanych, https://www.slaskie.travel/search?styp=routes&stv=&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method%5B%5D=4&trip_method%5B%5D=6 [dostęp: 21.03.2024].

- Szlaki Zamkowy, Zamków, Zamków nad Piotrówką,
- z folklorem:
  - Szlak Edukacyjnych Zagród Agroturystycznych,
  - Szlaki Śladami Stroju Cieszyńskiego,
  - Szlak Tradycyjnego Rzemiosła,
- z geografią kulturową:
  - Szlak Czarno-Biały Śląsk,
  - Szlak Dookoła Gminy Przystajń,
  - Szlak Jury Wieluńskiej,
  - Szlak Małej Panwi,
  - Szlak Olsztyński,
  - Szlak Olzy,
  - Szlak Opatówki,
  - Szlak Pankówki,
  - Szlak Przełomu Warty,
  - Szlak wokół Gór Sokolich i Olsztyna,
  - Velo Soła,
- inne:
  - Szlak Kolejki Wąskotorowej,
  - Szlaki Myślistwa i Myśliwski,
  - Szlak Starówek,
  - Szlak Stulecia Turystyki,
  - Szlak Uzdrowski.

Przez teren województwa śląskiego przebiega **Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage – ERIH)**. To międzynarodowa trasa turystyczna popularyzująca dziedzictwo, na której znajduje się ponad 850 europejskich obiektów dziedzictwa przemysłowego. Na terenie województwa znajdują się 4 tzw. punkty kotwiczne szlaku (na 7 w Polsce): Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Tyskie Browarium, Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido w Zabrze oraz Muzeum Browaru Żywiec. W skład projektu ERIH jako szlak regionalny wchodzi cały Szlak Zabytków Techniki (jedyne szlak regionalny w ramach ERIH w Polsce).

Na obszarach przygranicznych województwa śląskiego wytyczone są szlaki łączące Polskę z Czechami:

- **Szlak tradycyjnego rzemiosła Śląska Cieszyńskiego** – samochodowy, biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;
- **Polsko-czeski Szlak Zakochanych** – biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;

- **Żelazny szlak rowerowy** – opowiadający historię kolejnictwa i rozwoju przemysłowego obszaru pogranicza, biegnący po stronie polskiej przez powiaty wodzisławski i cieszyński i miasto Jastrzębie Zdrój, a po stronie czeskiej przez miasto Karwina;
- **Z historią na rowerze szlakiem rodu Lichnowskich** – szlak biegnący po stronie polskiej przez powiat raciborski (Krzanowice), a po stronie czeskiej przez powiat Opawski (Chuchelne).

2.5. REWALORYZACJA I ADAPTACJA ZABYTKÓW

2.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach

Wyznacznikiem ilości prac przy zabytkach jest między innymi liczba wydawanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru na podstawie art. 36 ustawy. W okresie 2006–2009 wydano blisko 8,5 tysięcy takich decyzji. W latach 2010–2013 wydano blisko 10 tysięcy decyzji, a w latach 2014–2017 ok. 9,5 tysiąca. W latach 2018–2019 zauważalny jest spadek liczby wydanych decyzji, a w kolejnych dwóch latach wzrost do ponad 7 tysięcy. W kolejnym okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba wydanych pozwoleń w perspektywie poprzednich lat utrzymuje się na stałym poziomie.

Zestawienie 19. Liczba pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wydanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Pozwolenia na prace przy zabytkach	2010–2013	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
Liczba wydanych pozwoleń	9 888	9 519	5 873	7 175	3 046	3 110	6 156

Art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego daje organom administracji architektoniczno-budowlanej możliwość nałożenia obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę dla prac objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może spowodować pogorszenie stanu zachowania zabytków. Nałożenie takiego obowiązku na inwestora zwiększa możliwości prawne wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie opiniowania prac przy zabytkach chronionych na mocy zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W praktyce ścieżka jest bardzo rzadko wykorzystywana, znaczna większość powiatów ziemskich i grodzkich nie wydała w ostatnich dwóch latach żadnego pozwolenia w oparciu o art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego. Najwięcej decyzji wśród powiatów grodzkich w okresie 2022–2023 wydały Tychy (12)⁴⁴.

Zestawienie 20. Liczba decyzji wydanych przez powiaty grodzkie na podstawie art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego⁴⁵

Liczba decyzji	2021	2022	2023	Razem 2022–2023
wydanych przez powiaty grodzkie	13	17	8	25

⁴⁴ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

⁴⁵ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

2.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami

Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁴⁶

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera opiekę nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym, udzielając dotacji w ramach programów z obszaru dziedzictwa kulturowego i historycznego. Działania wynikające z programu opieki nad zabytkami mogą być finansowane w ramach programów:

- „Ochrona zabytków” – program, którego celem strategicznym jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne⁴⁷. Dotacje udzielane są na podstawie art. 74 ustawy;
- „Kultura ludowa i tradycyjna” – celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim⁴⁸;
- „Ochrona zabytków archeologicznych” – celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego realizowana między innymi poprzez rozpoznanie i dokumentację stanowisk archeologicznych, a także poprzez opracowanie i upowszechnianie wyników badań⁴⁹;
- „Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju” – celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości⁵⁰;
- „Groby i cmentarze wojenne w kraju” – celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń⁵¹.

Na podstawie poniższych danych możemy stwierdzić, że ilość dotowanych zadań na terenie województwa śląskiego w kolejnych okresach sprawozdawczych wciąż rośnie, a suma udzielonego wsparcia dla obiektów i działań z terenu województwa śląskiego była w ostatnim okresie sprawozdawczym 2022–2023 prawie dwa razy wyższa, niż w poprzednim okresie sprawozdawczym 2020–2021.

---

⁴⁶ Opracowane na podstawie stron internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

⁴⁷ Na podstawie regulaminu programu „Ochrona zabytków”.

⁴⁸ Na podstawie regulaminu programu „Kultura ludowa i tradycyjna”.

⁴⁹ Na podstawie regulaminu programu „Ochrona zabytków archeologicznych”.

⁵⁰ Na podstawie regulaminu programu „Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju”.

⁵¹ Na podstawie regulaminu programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju”.

Zestawienie 21. Liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków o dotację MKiDN w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne w latach 2018–2023 (dot. województwa śląskiego)⁵²

Program	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
Ochrona zabytków	31	52	38	35	73
Ochrona zabytków archeologicznych	3	2	0	0	0
Kultura ludowa i tradycyjna	26	31	17	17	34
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	9	4	1	0	1
Groby i cmentarze wojenne w kraju	1	7	3	3	6
RAZEM	70	96	59	55	114

Zestawienie 22. Wartość dotacji MKiDN przyznanych w latach 2006–2023 w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne (dotyczy województwa śląskiego)⁵³

Program	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	kwota [zł]				
Ochrona zabytków	4 742 000	8 984 158	7 823 462	9 141 000	16 964 462
Ochrona zabytków archeologicznych	71 800	89 700	0	0	0
Kultura ludowa i tradycja	940 000	1 149 000	731 000	683 000	1 414 000
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	347 479	408 530	100 000	0	100 000
Groby i cmentarze wojenne w kraju	20 000	279 980	331 410	183 000	0

⁵² Zaokrąglono do 1 PLN.

⁵³ Zaokrąglono do 1 PLN.

RAZEM	6 121 279	10 911 368	8 654 462	9 824 000	18 478 462
-------	-----------	------------	------------------	------------------	-------------------

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy zabytkach

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków są udzielane ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda na podstawie art. 74 ustawy. Poza wyżej wymienionymi dotacjami Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków finansuje również prace archeologiczne (badania ratownicze, badania w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski) oraz wykonywanie dokumentacji, badań i ekspertyz konserwatorskich (patrz: rozdział 2.3.1).

Zestawienie 23. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – liczba dotowanych obiektów⁵⁴

Liczba dotowanych zabytków	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
nieruchomych	168	64	66	37	21	58
ruchomych	45	33	31	12	14	26
Razem	213	97	97	49	35	84

Zestawienie 24. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – wysokość dotacji⁵⁵

Wysokość dotacji dla zabytków	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	kwota [zł]					
nieruchomych	8 278 256	4 249 321	3 611 352	2 396 998	1 723 351	4 120 349
ruchomych	1 973 537	1 442 218	2 064 350	536 282	915 961	1 452 243
Razem	10 251 794	5 691 539	5 675 702	2 933 280	2 639 312	5 572 592

Analiza danych pozwala stwierdzić, że poziom udzielonych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotacji w okresie 2022–2023 utrzymuje się na podobnym poziomie jak w latach poprzednich.

⁵⁴ Na podstawie informacji ŚWKZ uzyskanych 26.03.2024 r.

⁵⁵ Informacja uzyskana od ŚWKZ, kwoty zaokrąglone do 1 PLN.

Dotacje Samorządu Województwa Śląskiego

Zarząd Województwa Śląskiego wspiera opiekę nad zabytkami za pomocą organizowanych otwartych konkursów ofert na zadanie publiczne. W latach 2022–2023 zorganizowano łącznie 9 konkursów, w których można było uzyskać dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych lub wsparcie dla promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego (2020–2021), dwa konkursy nie miały kontynuacji w latach 2022–2023. Ogółem w latach 2022–2023 w konkursach Zarządu Województwa Śląskiego na cele związane z opieką nad zabytkami udzielono dofinansowania w wysokości ponad 10 mln zł, to jest prawie dwa razy więcej niż w poprzednim okresie sprawozdawczym.

Zestawienie 25. Wysokość dotacji w konkursach Zarządu Województwa Śląskiego przeznaczonych na cele związane z opieką nad zabytkami

L.p.	Konkurs	2010– 2013	2014– 2017	2018– 2019	2020– 2021	2022	2023	Razem 2022–2023
		Kwota dotacji [zł]						
1	Otwarty konkurs na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków	4 500 000	3 005 000	1 700 000	1 500 000	2 000 000	2 000 000	4 000 000
2	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego	485 000	224 660	586 000	1 000 000	500 000	800 000	1 300 000
3	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa przemysłowego	-	1 450 000	686 000	0	0	0	0
4	Otwarty konkurs ofert na zadania	-	165 000	100 000	0	0	0	0

	publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie wzmocnienia współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki							
5	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w sferze działań na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych	-	47 000	12 000	0	0	0	0
6	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie edukacji publicznej z uwzględnieniem obchodów Stulecia Wybuchu Powstań Śląskich	-	-	86 199	96 000	0	0	0
7	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w 2020 w ramach projektu „Śląskie. Łączy nas turystyka”	-	-	-	600 000	0	0	0
8	Otwarte konkursy ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa, w tym na zadania publiczne w formie powierzenia	1 388 700	12 850	6 277	190 000	1 180 000	1 950 000	3 130 000
9	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie promocji produktu turystycznego Szlak Orlich Gniazd na terenie wybranych obiektów oraz gmin	-	-	500 000	0	0	0	0

	należących do Szlaku Orlich Gniazd							
10	Program Aktywizacji Gospodarczej oraz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej – Owca Plus; Dziedzictwo Ludowe Owca II; Wojewódzki Program Aktywizacji Gospodarczej oraz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko – Częstochowskiej – Owca Plus do roku 2027	375 805	343 378	67 275	1 102 404	736 905	786 500	1 523 405
11	Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”	42 300	87 000	26 000	239 000	120 000	120 000	240 000
12	Otwarty konkursu ofert na zadania publiczne dotyczące wspierania rozwoju gospodyń wiejskich aktywnych społecznie na terenie województwa Śląskiego w 2023 roku – „Kultywowanie Tradycji Lokalnych”	-	-	-	-	-	500 000	500 000
Razem		8 770 595	7 165 744	4 134 291	4 727 404	4 536 905	6 156 500	10 693 405

Wydatki Województwa Śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego

Zestawienie wydatków województwa śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego ramach działu 921 klasyfikacji budżetowej przedstawiono w zestawieniu poniżej.

Zestawienie 26. Wydatki województwa śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego ramach działu 921 klasyfikacji budżetowej

Kategorie	Wysokość wydatków w kolejnych latach		
	2021 ⁵⁶	2022 ⁵⁷	2023 ⁵⁸
	kwota [zł]		
Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014–2020	15 225 741	25 945 443	23 023 738
Program Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021–2027	-	-	131 192
Inne zadania	208 692 259	224 680 473	290 666 756
Razem wydatki w ramach działu 921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	211 770 309	250 625 916	313 821 686
W tym wydatki w rozdziale 921 20 Ochrona zabytków i opieki nad zabytkami	23 526 322	28 771 025	45 452 215

W ramach działu 921 finansowana jest działalność instytucji kultury (teatry, filharmonie, domy i ośrodki kultury, biblioteki, muzea i inne). Rozdział 921 20 obejmuje wydatki na prace przy zabytkach. W okresie sprawozdawczym były to m.in. „na ratunek drewnu – konserwacja zabytkowych budynków” zadanie realizowane przez Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny” w Chorzowie, 2022), „odtworzenie basenu roznosu Sztolni Fryderyk oraz wykonanie ścieżki przyrodniczo-dydaktycznej wzdłuż cieku Drama wraz z parkingiem” (2022), prace w ramach zadania „Przebudowa i remont zabytkowego budynku Muzeum Śląskiego w Katowicach przy al. Wojciecha Korfańskiego 3” (2023), „Przebudowa i adaptacja zabytkowego budynku dawnej łaźni Gwarek na magazyn studyjny Muzeum Śląskiego w Katowicach”(2022–2023), w zespole pałacowo-parkowym

⁵⁶ Wg Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2021 roku (załącznik nr 1 do uchwały nr 444/319/VI/2022 Zarządu Województwa Śląskiego z dnia 23 marca 2022 r.). Kwoty w zaokrągleniu do 1 PLN.

⁵⁷ Wg Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2022 roku (zał. nr 1 do uchwały nr 596/411/VI/2023 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 24.03.2023 r.). Kwoty w zaokrągleniu do 1 PLN.

⁵⁸ Wg Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2023 roku (zał. nr 1 do uchwały nr 659/494/VI/2024 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 20.03.2024 r.). Kwoty w zaokrągleniu do 1 PLN.

w Pszczynie „Rewitalizacja budynku Bramy Wybrańców wraz z otoczeniem” (2022–2023) oraz „Rewitalizacja Zameczku Myśliwskiego wraz z otoczeniem towarzyszącym i przystosowaniem do prowadzenia działalności muzealnej” (2022– 2023).

Wsparcie zabytków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014–2020 (RPO)⁵⁹

Wsparcie zabytków w ramach RPO zostało przewidziane w ramach kilku osi. Najważniejsze działania zostały przeprowadzone w projektach w ramach Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe”. W działaniu tym wszystkie projekty są ukierunkowane na obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru zabytków) i na zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Zestawienie finansowe dotyczące Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe” – stan na 31 grudnia 2023 roku:

- wartość alokacji ogółem: 51 923 750 euro, czyli 225 115 418,13 zł⁶⁰;
- kontraktacja

wkład UE

na koniec 2021 roku: 218 439 141,90 zł

na koniec 2023 roku: 218 180 512,58 zł

spadek o 258 629,32 zł

wkład BP

na koniec 2021 roku: 8 855 169,86 zł

na koniec 2023 roku: 10 174 847,52 zł

wzrost o 1 319 677,66 zł

- płatności (zatwierdzone wnioski o płatność)

wartość płatności środków unijnych z dnia 31 grudnia 2021 roku: 143 113 870,41 zł oraz z dnia 31 grudnia 2023 roku: 208 198 307,74 zł.

wartość płatności środków BP z dnia 31 grudnia 2021 roku: 4 718 343,35 zł oraz z dnia 31 grudnia 2023 roku: 7 785 276,49 zł.

Różnicę wynoszącą: 65 084 437,33 zł (wkład UE) oraz 3 066 933,14 zł (wkład BP), można przyjąć jako wartość nakładów wypłaconych w latach 2022–2023.

W przypadku innych działań, dofinansowanie prac dotyczących obiektów zabytkowych mogą stanowić pewien element projektu.

Przykłady tego typu projektów:

- zabytkowe obiekty mogą podlegać pracom termomodernizacyjnym (Dz. 4.3);
- zabytkowy dworzec może być elementem centrum przesiadkowego (Dz. 4.5);
- zabytkowe obiekty mogą być rewitalizowane (Dz. 10.3);
- wsparcie szkoły mieszczącej się w zabytkowym budynku (Dz. 12.2).

⁵⁹ Informacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego. Departament Rozwoju i Transformacji Regionu. Referat zarządzania rzeczowo-finansowego.

⁶⁰ Kurs do przeliczenia 1 EUR = 4,3355 PLN obowiązujący w styczniu 2024 r.

Finansowanie opieki nad zabytkami przez powiaty i gminy⁶¹

Wydatki powiatów i gmin na zadania związane z opieką nad zabytkami obejmują szerokie spektrum działań. Są to wydatki na remonty i konserwację zabytków dokonywane na podstawie podejmowanych przez powiaty i gminy odpowiednich uchwał w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, wydatki na obiekty własne oraz wydatki na wydarzenia i imprezy promujące i popularyzujące lokalne zabytki i tradycje. Powiaty i gminy na prowadzenie swoich działań mogą też pozyskiwać dotacje z różnych źródeł, w tym z funduszy europejskich.

Zestawienie 27. Wydatki samorządów terytorialnych na działania związane z opieką nad zabytkami

Jednostki samorządu terytorialnego	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	Wysokość wydatków [zł]					
gminy	44 976 507	19 038 381	24 175 885	12 020 401	11 053 735	23 074 136
powiaty grodzkie	63 537 153	73 826 893	110 371 713	40 687 166	65 051 732	105 738 898
powiaty ziemskie	10 684 141	3 848 249	10 736 388	15 215 131	4 248 901	19 464 032
RAZEM	119 197 801	96 713 523	145 283 986	67 922 698	80 354 368	148 277 066

Jak wynika z zestawienia, w okresie 2022–2023 wydatki gmin na obiekty zabytkowe utrzymały tendencję wzrostową w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego. Tak jak w poprzednich latach, największe sumy wydatkowane na obiekty zabytkowe łącznie ponosiły miasta na prawach powiatu. W latach 2022–2023 było to łącznie ponad 105 milionów złotych.

Zestawienie 28. Dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami pozyskane przez jednostki samorządu terytorialnego

Jednostki samorządu terytorialnego	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
	Wysokość wydatków [zł]				
gminy	76 745 953	14 076 499	24 045 575	119 675 577	143 721 152
powiaty grodzkie	118 572 623	128 694 306	63 098 445	494 085 023	557 183 468
powiaty ziemskie	5 741 016	19 970 650	17 994 124	22 046 179	40 040 303
RAZEM	201 059 592	162 741 455	105 138 144	635 806 779	740 944 923

Z zestawienia wynika że w latach 2022–2023 pozyskano ponad 740 mln zł dotacji wykorzystanych w opiece nad zabytkami. Zauważalny jest znaczący wzrost pozyskanych

⁶¹ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

dotacji względem poprzedniego okresu sprawozdawczego: ok. dziesięciokrotny w gminach ok. czterokrotny w powiatach grodzkich, ok. dwukrotny w powiatach ziemskich.

Skalę wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami oraz pozyskanych dotacji realizowanych przez samorządy przedstawiają niżej zamieszczone zestawienia.

Zestawienie 29. Skala wydatków powiatów ziemskich na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023
> 10 000 000	0	0	1	0
5 000 001–10 000 000	0	1	0	0
1 000 001–5 000 000	1	5	1	1
500 001–1 000 000	1	1	0	0
100 001–500 000	8	4	2	2
50 001–100 000	3	4	1	4
10 001–50 000	3	2	2	0
1–10 000	2	2	0	1
0	16	12	6	5
b.d.	-	-	4	4

Podobnie jak w poprzednich okresach sprawozdawczych, w latach 2022–2023 skala wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami jest zróżnicowana i nie wykazuje czytelnych tendencji.

Zestawienie 30. Skala dotacji pozyskanych przez powiaty ziemskie na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023
> 10 000 000	0	1	0	0
5 000 001–10 000 000	0	1	2	3
1 000 001–5 000 000	4	2	1	1
500 001–1 000 000	0	0	0	2
100 001–500 000	0	0	2	1
50 001–100 000	0	1	0	0
10 001–50 000	0	0	0	0
1–10 000	0	0	0	0
0	30	23	8	6
b.d.	-	-	4	4

W okresie sprawozdawczym 2022–2023 w nieznacznym stopniu wzrosła liczba powiatów ziemskich, które pozyskiwały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami. Były to głównie środki ministerialne i województwa.

Zestawienie 31. Skala wydatków gmin i powiatów grodzkich na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019		2020–2021		2022		2023	
	G ⁶²	PG	G	PG	G	PG	G	PG
> 10 000 000	0	1	0	5	0	1	0	1
5 000 001–10 000 000	0	0	1	3	0	0	0	0
1 000 001–5 000 000	10	15	7	12	5	4	4	5
500 001–1 000 000	4	2	2	4	3	2	2	2
100 001–500 000	15	7	15	5	12	2	13	2
50 001–100 000	19	2	11	0	6	0	5	0
10 001–50 000	38	3	31	1	8	2	8	2
1–10 000	13	1	7	0	4	0	10	0
0	197	7	172	4	86	6	82	5
b.d.	-	-	-	-	24	2	24	2

Na przestrzeni czasu liczba gmin i powiatów miejskich finansujących opiekę nad zabytkami pozostaje na podobnym poziomie. W okresie 2022–2023 największa liczba gmin poniosła wydatki na opiekę nad zabytkami rzędu 100 do 500 tys. złotych. Powiaty grodzkie najczęściej przeznaczały na finansowanie opieki nad zabytkami – niezmiennie – kwoty od 1 do 5 mln złotych rocznie.

Zestawienie 32. Skala dotacji uzyskanych przez gminy i powiaty grodzkie na działania związane z opieką nad zabytkami⁶³

Wydatki [zł]	2018–2019		2020–2021		2022		2023	
	G ⁶⁴	PG	G	PG	G	PG	G	PG
> 10 000 000	3	4	0	5	0	2	1	4
5 000 001–10 000 000	2	4	1	2	0	0	2	2
1 000 001–5 000 000	10	8	7	5	9	2	39	7
500 001–1 000 000	2	0	2	1	3	0	12	1
100 001–500 000	6	0	15	2	3	1	4	0
50 001–100 000	4	0	11	1	6	0	3	0
10 001–50 000	9	0	31	5	7	0	4	0
1–10 000	6	0	7	0	3	0	2	0
0	254	22	172	12	93	12	57	3
b.d.	-	-	-	-	24	2	24	1

Nadal bardzo niewielka liczba gmin uzyskuje dotacje na realizację zadań związanych z opieką nad zabytkami. W latach 2022–2023 najwięcej gmin pozyskało łącznie dotacje na kwotę w wysokości pomiędzy 1 mln a 5 mln zł. Przewyższa je jednak liczba gmin, które nie pozyskały funduszy zewnętrznych na opiekę nad zabytkami w ogóle.

⁶² G – gminy; PG – powiaty grodzkie.

⁶³ Zestawienie obejmuje promesy w ramach Polskiego Ładu, które podpisane zostały w 2023 roku, których realizacja została wyznaczona na 2024 r.

⁶⁴ G – gminy; PG – powiaty grodzkie.

CEL STRATEGICZNY II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

CEL OPERACYJNY II.1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach (promowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami)

2.6. UPOWSZECHNIANIE WIEDZY O ZABYTKACH

2.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym

Edukacja na uczelniach wyższych⁶⁵

Wśród uczelni wyższych województwa śląskiego, w których przeprowadzono badanie (wymieniono je w zestawieniu poniżej), zajęcia obejmujące zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami prowadzone są w około połowie z nich (7 z 13). W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego w latach 2022–2023 ogólnie zwiększyła się o 4 liczba uczelni deklarujących istnienie kierunków, w których programach znajdują się zagadnienia z omawianego zakresu. Do Akademii Śląskiej⁶⁶, Politechniki Śląskiej i Uniwersytetu Śląskiego dołączyły Politechnika Częstochowska, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie oraz Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne.

Także zwiększyła się liczba kierunków w obrębie uczelni, gdzie wcześniej już zagadnienia takie były w programach studiów, choć na niektórych kierunkach, które wcześniej były zgłoszone, w aktualnym okresie sprawozdawczym zagadnień będących przedmiotem opracowania – nie zadeklarowano.

W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym zwiększyła się liczba prac dyplomowych (łącznie inżynierskich, licencjackich i magisterskich) związanych z dziedzictwem kulturowym regionu, złożonych na wyższych uczelniach w województwie śląskim.

Zestawienie 33. Uczelnie wyższe, do których przesłane zostały zapytania ankietowe

Czy w latach akademickich 2021/2022 i 2022/2023 na uczelni były prowadzone zajęcia obejmujące zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami?	
TAK	NIE
Akademia Śląska⁶⁷	Akademia Polonijna w Częstochowie
Politechnika Częstochowska	Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach
Politechnika Śląska	Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach	Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. Karola Goduli w Chorzowie
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie	Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
Uniwersytet Śląski	Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach
Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne	-

Zestawienie 34. Kierunki studiów o programach obejmujących zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wraz z liczbą studentów

⁶⁵ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

⁶⁶ Dawniej Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach.

⁶⁷ Dawniej Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach.

Nazwa uczelni	Kierunek studiów	Liczba studentów w roku akademickim			
		2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023
Akademia Śląska ⁶⁸	Architektura	214	200	239	235
	Architektura wnętrz	215	211	248	241
Politechnika Częstochowska	Budownictwo	n.d.	n.d.	368	330
	Budownictwo z wykorzystaniem technologii BIM	n.d.	n.d.	75	93
	Zarządzanie w turystyce i sporcie	n.d.	n.d.	15	15
Politechnika Śląska	Architektura	678	722	707	712
	Architektura wnętrz	141	142	158	167
	Budownictwo, specjalność inżynieria procesów budowlanych	285	275	n.d.	n.d.
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach	Ekonomia	n.d.	n.d.	564	52
	Gospodarka miejska i nieruchomości	n.d.	n.d.	194	229
	Gospodarka przestrzenna	n.d.	n.d.	126	109
	Gospodarka turystyczna	n.d.	n.d.	88	1059
	Zarządzanie publiczne	n.d.	n.d.	61	107
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie	Historia (specjalność nauczycielska)	n.d.	n.d.	3	3
	Turystyka i rekreacja	n.d.	n.d.	71	73
Uniwersytet Śląski	Administracja	541	522	n.d.	n.d.
	Animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną	47	39	43	37
	Architektura informacji	89	124	n.d.	n.d.
	Etnologia i antropologia kulturowa	36	38	n.d.	n.d.
	Geografia	n.d.	n.d.	152	125
	Historia sztuki	99	94	90	82

⁶⁸ Dawniej Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach.

	Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	164	137	136	138
	Kulturoznawstwo	169	162	n.d.	n.d.
	Prawo	2431	2396	110⁶⁹	63⁷⁰
	Turystyka	61	63	48	36
	Turystyka historyczna	120	95	n.d.	n.d.
Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne	Zajęcia propedeutyczne dla alumnów przygotowujące do studiów	n.d.	n.d.	8	5

⁶⁹ Dotyczy studentów, którzy zgłosili się na zajęcia wybieralne związane z omawianą tematyką.

⁷⁰ Dotyczy studentów, którzy zgłosili się na zajęcia wybieralne związane z omawianą tematyką.

Zestawienie 35. Liczba prac inżynierskich, licencjackich oraz magisterskich związanych z dziedzictwem kulturowym regionu złożonych na poszczególnych kierunkach studiów na wyższych uczelniach

Nazwa uczelni	2017/2018 i 2018/2019	2019/2020 i 2020/2021	2021/2022	2022/2023	Razem 2021/2022 i 2022/2023
Akademia Śląska ⁷¹	b.d.	9	7	10	17
Politechnika Częstochowska	3	0	2	5	5
Politechnika Śląska	18	21	20	16	36
Uniwersytet Ekonomiczny	2	0	10	10	20
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie	n.d.	n.d.	1	0	1
Uniwersytet Śląski	8	79	20	26	46
Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
RAZEM	31	109	60	67	125

2.6.2. Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach

Wśród imprez o zasięgu międzynarodowym i regionalnym popularyzujących zabytki odbywających się na terenie województwa należy wymienić:

- **Europejskie Dni Dziedzictwa** koordynowane od roku 2009 przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Jest to impreza o zasięgu europejskim mająca na celu podnoszenie świadomości bogactwa i różnorodności kultury w regionach. Co roku, we wrześniu, Europejskie Dni Dziedzictwa odbywają się pod wspólnym dla terenu całej Polski hasłem. W organizację EDD coraz chętniej włączają się gminy, muzea, stowarzyszenia oraz inne instytucje. Czynny udział w EDD bierze również Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

W roku 2022 na terenie województwa śląskiego w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa odbyły się 94 różnego rodzaju wydarzenia popularyzujące zabytki, w 2023 było ich 81.

- **INDUSTRIADA** – święto Szlaku Zabytków Techniki, odbywające się co roku w obiektach należących do Szlaku Zabytków Techniki oraz w tzw. obiektach zaprzyjaźnionych wybieranych corocznie w ramach konkursu organizowanego przez Operatora Szlaku – Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze. W 2022 r. Industriada

⁷¹ Dawniej Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach.

odbyła się w 41 obiektach, w 25 miastach. Uczestnicy Industriady mieli możliwość wzięcia udziału w 350 wydarzeniach. W 2023 r. w trakcie Industriady odbył się 365 wydarzeń w 46 obiektach i 29 miastach.

- **Juromania** coroczne święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej, którego celem jest wypromowanie regionu oraz przedłużenie sezonu turystycznego na Jurze, organizowane od 2018 roku. W działania na rzecz stworzenia sieci współpracy, włączyły się dwa województwa – śląskie i małopolskie, jurajskie gminy i miasta, jak również wiele instytucji kultury i stowarzyszeń. Koordynatorem wydarzenia jest Związek Gmin Jurajskich. W roku 2022 w ramach Juromanii odbyło się prawie 300 wydarzeń w 51 lokalizacjach. Całe wydarzenie trwało 3 dni, a liczbę uczestników szacuje się na 30 500, co oznacza wzrost o 22% w stosunku do roku poprzedniego⁷².
- **Festiwal Górnej Odry** organizowany od 2021 roku w zachodniej części województwa. Jest to trzydniowa impreza organizowana pod koniec czerwca. Koordynatorem wydarzenia jest Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego. Motywem przewodnim jest Odra i tematyka wodna. W czasie wydarzenia organizowane są między innymi zwiedzania obiektów zabytkowych w miejscowościach nadodrzańskich czy też warsztaty i pokazy związane z tradycjami i obrzędami (jak np. wyplatanie i puszczanie wianków na wodę). Festiwal gromadzi rokrocznie około 100 tysięcy osób (100 781 uczestników w 2023 r.) na ponad 100 imprezach.

Wśród aktywności związanych z dziedzictwem kulturowym gminy wskazują najczęściej wydarzenia promujące kulturę ludową i lokalne tradycje. Są to różnorodne imprezy, wystawy, konkursy, festiwale, a także warsztaty czy szkolenia. Ich liczba od wielu lat jest podobna. Często są to imprezy cykliczne.

W trakcie wydarzeń odtwarzane są (często przy współudziale Kół Gospodyń Wiejskich czy miejscowych stowarzyszeń i kół miłośników) miejscowe tradycje i obrzędy, jednakże najczęściej mają one charakter pokazowy, często towarzyszą im pikniki lub zabawy. Do często wspomnianych w ankietach zaliczyć można dożynki, obrzędy topienia Marzanny czy nocy świętojańskiej. Przykładem typowo lokalnych działań są między innymi Święto Karpia w Kaniowie, Breńskie Szkubaczki w Brennej, Świniański Kogel-Mogel (spotkania z twórcami ludowymi).

Wśród coraz częściej inicjowanych i następnie powtarzanych co roku wydarzeń znajdują się rekonstrukcje wydarzeń militarnych. M.in. w gminie Lubomia ma miejsce coroczna inscenizacja bitwy Bukowsko-Olzańskiej z okresu Powstań Śląskich. Podobnie w Wyrach co roku organizowana jest rekonstrukcja bitwy Wyrskiej (druga wojna światowa).

Wiele gmin korzysta też z nowoczesnych form upowszechniania wiedzy o zabytkach i tradycjach lokalnych proponując uczestnictwo różnego rodzaju grach miejskich i questach. Wśród promujących się w ten sposób gmin wymienić można gminy Brenna czy Czerwionka-Leszczyny.

Popularyzacją problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w skali województwa zajmuje się Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego (dawniej Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfantego), dla którego jest to jedno z działań statutowych. Wśród przedsięwzięć Instytutu wymienić należy organizowanie różnego rodzaju wydarzeń, konferencji naukowych, warsztatów, szkoleń czy przygotowywanie wystaw i wydawnictw.

Zestawienie 36. Działalność Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfantego

⁷²Za: <https://juromania.pl/news/1021018/spotkanie-podsumowujace-juromanie-2022> [dostęp: 20.03.2024]

Rodzaj działania	Liczba działań			
	2020	2021	2022	2023
Wystawy i ekspozycje	11	13	28	33
Wydawnictwa	8	10	20	23
Sesje, wykłady, szkolenia, seminaria, warsztaty	20	28	39	115
Inne wydarzenia	4	6	12	61
Wykonane opracowania dokumentacyjne	35	46	21	1
SUMA	78	103	120	233

W działalności Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego w okresie sprawozdawczym widoczny jest wyraźny wzrost liczby wydarzeń w stosunku do wykonywanych opracowań dokumentacyjnych zabytków.

CEL STRATEGICZNY II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

CEL OPERACYJNY II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

2.7. AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

2.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami

Na terenie województwa śląskiego działa wiele stowarzyszeń, organizacji, fundacji, których cele statutowe związane są z problematyką ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wiele z nich działa bardzo aktywnie organizując różnego rodzaju akcje, sesje, wykłady, wycieczki, przygotowując wydawnictwa czy opracowując artykuły dla prasy lokalnej. Informację o swojej działalności zamieszczają na stronach internetowych. Część z nich ściśle współpracuje z gminami na rzecz opieki nad zabytkami.

Zestawienie 37. Organizacje pozarządowe (NGO) związane z opieką nad zabytkami w gminach i miastach na prawach powiatu oraz współpraca z nimi gmin i miast na prawach powiatu⁷³

Liczba	2012–2013	2014–2015	2016–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	Razem 2022–2023
lokalnych NGO działających na rzecz opieki nad zabytkami	102	94	88	44	135	129	133	262
gmin i miast na prawach powiatu współpracujących z lokalnymi NGO	41	46	42	31	31	51	51	102

W latach 2022–2023 liczba organizacji pozarządowych działających lokalnie uległa dalszemu dynamicznemu wzrostowi. Warto zdać sobie sprawę także z tego, iż wiele stowarzyszeń i fundacji powoływanych jest w celu uratowania konkretnego zabytku, gdyż taka forma prawna umożliwia różnorodne działania, które niekoniecznie są dostępne dla biznesu lub pozostałych sektorów gospodarki. Stąd możemy oczekiwać, że coraz częściej będą pojawiać się fuzje polegające na łączeniu przedsiębiorstw lub firm prywatnych z fundacjami lub stowarzyszeniami, które będą uzupełniały wypełnianie celu ochrony i opieki nad zabytkami, leżące głównie na barkach samorządu. Tak stało się np. ze studyjnym kinem Patria w Rudzie Śląskiej, którego historia sięga czasów przed II wojną światową i pozostaje wciąż w rodzinnych rękach – w 2023 roku została powołana Fundacja Kino Patria, której celem jest m.in. wspieranie kina mieszczącego się w przedwojennym budynku i edukacja artystyczna.

2.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków

⁷³ Dane z badania ankietowego gmin i miast na prawach powiatu prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

Społeczni opiekunowie zabytków ustanawiani są – na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków – przez starostę właściwego według miejsca zamieszkania kandydata. Starosta jest zobowiązany zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków (art. 103 ustawy). Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach, w ramach swojej pracy współpracują z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą (art. 102 ustawy). Liczba ustanowionych społecznych opiekunów zabytków co roku jest bardzo niska i od końca 2021 roku nie uległa zmianie. Pojedynczy społeczni opiekunowie zabytków zostali ustanowieni w powiecie będzińskim, cieszyńskim, kłobuckim, myszkowskim, rybnicki, a dwaj w powiecie bieruńsko-lędzińskim. W okresie sprawozdawczym 2022–2023 liczba społecznych opiekunów zabytków w województwie śląskim nie zwiększyła się.

Zestawienie 38. Liczba społecznych opiekunów zabytków ustanowionych w latach 2014–2023⁷⁴

Społeczni opiekunowie zabytków	2014– 2017	2018 – 2019	2020– 2021	2022– 2023
Liczba wniosków kierowanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	3	0	4	0
Liczba ustanowionych Społecznych Opiekunów Zabytków	3	0	4	0

⁷⁴ Dane z badania ankietowego powiatów i ŚWKZ prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

2.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu

Nagrody Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury

Marszałek Województwa przyznaje dwie nagrody za działalność związaną z opieką nad zabytkami Są to:

- Nagroda w dziedzinie kultury przyznawana w trzech kategoriach: artystycznej, za upowszechnianie i ochronę dóbr kultury oraz dla młodych twórców;
- Nagroda za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków przyznawana od 2010 roku. Wyróżnienie to mogą otrzymać osoby fizyczne lub prawne (z wyłączeniem muzeów) za realizację wyróżniających się prac konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie naszego województwa.

Zestawienie 39. Liczba przyznanych Nagród Marszałka Województwa Śląskiego w Dziedzinie Kultury w latach 2014–2021

Nagroda Marszałka Województwa Śląskiego	Liczba nagrodzonych osób					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków	1	2	2	3	1	2
w dziedzinie kultury w kategorii upowszechnianie i ochronę dóbr kultury	3	3	3	3	3	3

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków⁷⁵

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków mogą być również przyznawane przez gminy i powiaty, jednak jak wynika z przesłanych ankiet, ta forma zachęty do opieki nad zabytkami jest przez jednostki samorządów terytorialnych stosowana rzadko.

W latach 2022–2023 12 gmin w 7 powiatach przyznało nagrody w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków. Na ten cel gminy przeznaczają w ciągu roku od 1 tys. do 25 tys. zł. Z tych danych wynika, że gminy w większości nie wykorzystują narzędzia jakimi są nagrody do wspierania opieki nad zabytkami.

Zestawienie 40. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez gminy (wykaz przedstawia podział na powiaty ziemskie)

Powiaty	2014–2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
będziński	0	0	0	0	0	0	0
bielski	1	0	0	0	0	2	1
bieruńsko-lędziński	0	0	0	0	0	0	0
cieszyński	0	1	3	1	1	62 ⁷⁶	53 ⁷⁷
częstochowski	1	0	0	0	0	0	0
gliwicki	0	0	0	0	0	1	0
kłobucki	0	0	0	0	0	5	3
lubliniecki	0	0	0	0	0	0	0
mikołowski	0	0	1	0	0	0	0
myszkowski	0	0	0	0	0	0	0
pszczyński	0	1	4	4	5	0	0
raciborski	1	0	0	0	1	8	9
rybnicki	0	0	0	0	0	0	0
tarnogórski	1	0	0	0	0	5	3
wodzisławski	0	0	0	0	0	1	3
zawierciański	0	0	0	0	0	0	0
żywiecki	0	0	0	0	0	0	0

⁷⁵ Dane z badań ankietowych jednostek samorządu terytorialnego prowadzonych przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

⁷⁶ Liczba obejmuje 55 nagród gminy Zebrzydowice, pow. cieszyński, w tym dla członków grup i zespołów.

⁷⁷ Liczba obejmuje 45 nagród gminy Zebrzydowice, pow. cieszyński, w tym dla członków grup i zespołów.

Podobnie jak w gminach tylko nieliczne powiaty grodzkie przyznają nagrodę za upowszechnienie oraz za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami. W latach 2022–2023 takie nagrody przyznało 5 miast, przeznaczając na ten cel w skali roku kwoty od 5 tys. do 46 tys. zł.

Zestawienie 41. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez powiaty grodzkie

Powiaty grodzkie	2014–2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bielsko-Biała	0	0	0	0	0	0	0
Bytom	0	0	0	4	5	0	0
Częstochowa	0	3	1	1	1	0	0
Chorzów	0	0	0	0	0	0	0
Dąbrowa Górnicza	14	0	0	0	0	5	3
Gliwice	0	0	0	2	3	0	0
Jastrzębie Zdrój	0	0	0	0	0	0	0
Jaworzno	0	0	0	0	0	0	0
Katowice	13	25	27	14	13	4	4
Mysłowice	0	0	0	0	0	0	0
Piekary Śląskie	0	0	0	0	0	0	0
Ruda Śląska	0	0	1	0	0	0	0
Rybnik	0	13	10	0	0	0	0
Sosnowiec	0	0	0	3	3	1	1
Siemianowice Śląskie	1	0	0	0	0	0	0
Świętochłowice	0	0	1	0	0	0	0
Tychy	0	2	1	0	0	0	0
Zabrze	0	0	0	1	2	11	11
Żory	0	0	0	2	2	4	4

W latach 2022–2023 pięć powiatów ziemskich przyznało nagrody za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami, przeznaczając na ten cel w różnych latach kwoty w przedziale od 5 tys. do 20 tys. zł.

Zestawienie 42. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez powiaty ziemskie

Powiat	2014–2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
będziński	12	11	b.d.	0	0	7	10
bielski	5	26	31	0	0	0	0
bieruńsko-lędziński	4	1 ⁷⁸	1 ⁷⁹	0	0	3	4
cieszyński	8	2	3	2	2	1	1
częstochoowski	0	1	0	2	0	0	0
gliwicki	5	0	2	1	0	0	0
kłobucki	0	b.d.	b.d.	0	2	0	0
lubliniecki	0	0	0	0	0	0	0
mikołowski	0	0	0	0	0	0	0
myszkowski	0	b.d.	b.d.	0	0	0	0
pszczyński	0	0	0	8	8	9	15
raciborski	19	3	3	0	0	0	0
rybnicki	0	0	0	0	0	0	0
tarnogórski	5	1	1	0	2	0	0
wodzisławski	34	9	5	0	8	4	5
zawierciański	0	b.d.	b.d.	5	4	0	0
żywiecki	4	4	b.d.	0	0	0	0

⁷⁸ Przyznano nagrodę zbiorową dla członków zespołu.

⁷⁹ Przyznano nagrodę zbiorową dla członków zespołu.

Odznaka „Za opiekę nad zabytkami”

Na podstawie art. 106 ustawy osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przyznaje się złote i srebrne odznaki „Za opiekę nad zabytkami”. Odznakę przyznaje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. W latach 2022–2023 przyznano łącznie dziewięć odznak.

Zestawienie 43. Liczba odznak „Za opiekę nad zabytkami” przyznanych na wniosek Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2010–2023

Lata	2010–2013	2014–2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
liczba odznak	2	0	0	0	0	2	0	9

Konkursy architektoniczne i urbanistyczne

W poszukiwaniu inicjatyw mających na celu docenienie dobrych praktyk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, przesłano formularz ankietowy do Towarzystwa Urbanistów Polskich O/Śląski z pytaniem o zorganizowane w 2022 i 2023 roku konkursy architektoniczne i urbanistyczne dotyczące obiektów zabytkowych lub obiektów w historycznym otoczeniu. W odpowiedzi uzyskano informację, iż nie zorganizowano tego rodzaju konkursów w wymienionych latach.

Podobne zapytanie wysłane zostało do Stowarzyszenia Architektów Polskich Oddział Śląski, jednakże nie uzyskano na nie odpowiedzi.

3. ANEKS

ZADANIA GMIN I POWIATÓW

W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Zgodnie z art. 4. ust. 1 pkt 7 ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 107) powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Do zadań powiatu z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należy w szczególności:

- sporządzanie powiatowego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- umieszczanie, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, na zabytkach nieruchomych znaków informujących o tym, że zabytek podlega ochronie,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- przygotowywanie decyzji o zabezpieczeniu dobra kultury w formie ustanowienia tymczasowego zajęcia,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- tworzenie muzeów oraz nabywanie muzealiów,
- ustanawianie społecznego opiekuna zabytków, wydawanie legitymacji opiekuna i prowadzenie stosownej ewidencji,
- sporządzanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

Do zadań powiatu w zakresie upowszechniania kultury należy w szczególności:

- organizowanie działalności kulturalnej w powiecie,
- podejmowanie działań wspierających rozwój twórczości artystycznej i ludowej oraz amatorskiego ruchu artystycznego,
- tworzenie i prowadzenie powiatowych instytucji kultury,
- prowadzenie rejestru powiatowych instytucji kultury,
- organizowanie i prowadzenie bibliotek publicznych,
- prowadzenie spraw w zakresie wymiany kulturalnej,
- współdziałanie w zakresie organizacji świąt i innych uroczystości oraz imprez artystycznych i rozrywkowych,
- prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem nagród za osiągnięcia w dziedzinie artystycznej, upowszechniania kultury i ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 7 ust. 1, ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późniejszymi zmianami) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Zadania te, na podstawie pkt 9 cytowanego

artykułu, obejmują sprawy: „kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Zakres działań spoczywających na samorządzie gminnym ze strefy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami precyzuje ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którą do zadań gminy należy:

- sporządzanie gminnego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- uwzględnianie problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- podejmowanie działań mających na celu utworzenie parków kulturowych, w tym przygotowywanie uchwał oraz sporządzanie planu ochrony parku,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na podstawie art. 96. ust. 2 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ((tekst jednolity Dz.U. 2022, poz. 840 z późniejszymi zmianami) wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym położonym na terenie województwa. Przekazane w drodze porozumienia zadania wojewódzkiego konserwatora zabytków z zakresu ochrony zabytków wykonują odpowiednio powiatowi i miejscy konserwatorzy zabytków, powiatowo-gminni konserwatorzy zabytków albo metropolitalni konserwatorzy zabytków.